

ŁUKASZ PRYKOWSKI

„Głos Łódzian się liczy”

– czyli doświadczenia z budżetem obywatelskim w radach osiedli

FUNDACJA
BATOREGO

IM. STEFANA

Łódź 2012

„Głos Łodzian się liczy”

ŁUKASZ PRYKOWSKI

„Głos Łódzian się liczy”

– czyli doświadczenia
z budżetem obywatelskim
w radach osiedli

**„Głos Łódzian się liczy” - czyli doświadczenia
z budżetem obywatelskim w radach osiedli**

Autor:

Łukasz Prykowski

Redakcja:

Marcin Gerwin

Wydawca:

Centrum Promocji i Rozwoju
Inicjatyw Obywatelskich OPUS
pl. Wolności 2, 91-415 Łódź
tel. 42 231 31 01, 42 632 22 18
tel./fax 42 231 31 02
email: opus@opus.org.pl
www.opus.org.pl

Skład:

Kooperatywa.org

ISBN 978-83-926008-9-3

**FUNDACJA
IM. STEFANA BATOREGO**

Publikacja została przygotowana w ramach
projektu „Głos Łódzian się liczy” finansowanego
przez Fundację im. Stefana Batorego

Spis treści

Wstęp	7
ROZDZIAŁ I	
Partycypacja społeczna - skąd ta potrzeba?	9
ROZDZIAŁ II	
Osiedle - pole dla budżetu obywatelskiego?	17
ROZDZIAŁ III	
Głos Łodzian się liczy!	21
1. Zapraszamy rady osiedli	22
2. Promocja konsultacji - czyli zadecyduj, jak będą wydane pieniądze na Twoim osiedlu!	25
3. Proces konsultacji, czyli spotkania z mieszkańcami w praktyce	27
4. Projekty zgłoszone przez mieszkańców	37
5. Udział radnych osiedlowych w projekcie	39
6. Mieszkańcy o Głosie Łodzian	40
7. Rada programowa projektu	44
ROZDZIAŁ IV	
Podsumowanie, czyli dlaczego warto w Łodzi wprowadzić budżet partycypacyjny	49
ZAŁĄCZNIKI	
1. Zasady spotkań konsultacyjnych w ramach projektu „Głos Łodzian się liczy”	53
2. Regulamin współpracy w ramach projektu „Głos łodzian się liczy”	56
3. Formularz projektu dla mieszkańców	59
4. Ulotka zapraszająca mieszkańców	62
5. Zasady Głosowania	63
6. Karta do Głosowania	64
7. Oświadczenie o zamieszkanu na terenie osiedla	65
8. Ankieta ewaluacyjna dla mieszkańców	65
9. Formularz weryfikacji projektów	68
10. Konspekt spotkań w ramach projektu „Głos łodzian się liczy”	71
Bibliografia	77

Podziękowania

Pragniemy podziękować wszystkim osobom, które współpracowały z nami przy realizacji projektu „Głos Łodzian się liczy”. Serdecznie dziękujemy członkom rady programowej, radnym osiedlowym, przedstawicielom Urzędu Miasta Łodzi, a także mieszkańcom - uczestnikom spotkań konsultacyjnych oraz moderatorom i ekspertom, którzy wspierali nas w ramach projektu. Szczególne podziękowania kierujemy do Huberta Zająca i Krzysztofa Pawełka z oddziału ds. jednostek pomocniczych Urzędu Miasta Łodzi - za ciągłą gotowość do pomocy i zaangażowanie oraz do wolontariusza Matusza Ruszczyka, za przeprowadzenie i opracowanie badań ankietowych wśród mieszkańców osiedli.

W imieniu Centrum OPUS, zespół projektowy:

Anna Pakowska

Łukasz Prykowski

Wstęp

Projekt „Głos Łodzian się liczy” był pewnym eksperymentem. Zakładał, że mieszkańcy będą bezpośrednio decydować o wydatkowaniu środków z budżetu osiedla i wybierać inwestycje lokalne. To oni mieli zadecydować czy na ich osiedlu powstanie nowy skwer, oświetlenie ulicy czy może ma zostać wyremontowana szkoła. Mieli otrzymać przestrzeń, by wymienić się pomysłami, dyskutować, proponować projekty i wybierać najważniejsze z nich.

Nie były to więc zwykłe konsultacje, gdzie mieszkańcy przychodzą, pracują, zgłaszają swoje wnioski, a ich pomysły zostają wzięte pod uwagę lub odrzucone. Tu mieszkańcy podejmowali decyzję, a projekt, który wybierali, miał być przeznaczony do realizacji. Był to więc prawdziwy budżet partycypacyjny (nazywany także „budżetem obywatelskim”), choć w małej skali.

Zależało nam na tym, by mieszkańcy poczuli, że mają realny wpływ na sprawy swojego osiedla. Tak, by nikt na końcu nie powiedział - „Znow zgłaszałem swoje pomysły w konsultacjach i znow nie zostałem wysłuchany”. Zależało nam na tym, aby mieszkańcy poczuli się jako równy partner w dyskusji, jako podmiot, którego wiedza o otoczeniu jest niezbędna do podejmowania decyzji o lokalnych inwestycjach, jako właściciel przestrzeni publicznej.

Zakładając, że decyzja mieszkańców ma być wiążąca, musieliśmy zapewnić rzetelny przebieg całego procesu spotkań konsultacyjnych. Decyzja podjęta przez łodzian musiała być więc świadoma, zgodna z prawem, uwzględniać poznanie wszystkich innych projektów i rozwiązań, które proponowali pozostali uczestnicy, ale przede wszystkim oparta na rzeczywistych możliwościach.

Tego rodzaju projekt był w Łodzi całkowitą nowością. Nigdy wcześniej mieszkańcy nie mieli okazji decydować o wydatkowaniu pieniędzy z budżetu bezpośrednio. Nie byli więc przyzwyczajeni do tego, że w ogóle mają taką możliwość. Do tego sprawy nie ułatwiała powszechna bierność i nieufność łodzian, niechęć do działań na rzecz dobra wspólnego. Tak więc przekonanie ich do udziału w projekcie było nie lada wyzwaniem.

Znacznie większym wyzwaniem było jednak pozyskanie rad osiedli do tego, by zdecydowały się przekazać „swój” budżet (bądź jego część) do dyspozycji mieszkańców. Wiązało się to przecież z oddaniem władzy (o ile w przypadku rady osiedla można użyć takiego sformułowania) w ręce obywateli. Podjęciem decyzji, że przeznaczają budżet na projekt, na którego wybór mogą nie mieć wpływu. Była to niezwykle odważna decyzja i dlatego stać na nią było jedynie cztery osiedla z Łodzi.

Przeprowadzone zostały w tych osiedlach cztery cykle spotkań z mieszkańcami, gdzie na koniec zapadały decyzje o wyborze projektów lokalnych. Było to całkowicie nowe doświadczenie dla nas wszystkich. Dla uczestników, dla rad osiedli

oraz dla prowadzących. Było to doświadczenie zapoczątkowujące bezpośrednie angażowanie obywateli w wybór inwestycji lokalnych. Inicjujące proces, który, miejmy nadzieję, jest pierwszym krokiem ku wprowadzeniu na stałe budżetu obywatelskiego/partycypacyjnego w struktury miasta.

Partycypacja społeczna – skąd ta potrzeba?

Partycypacja obywatelska oznacza świadome współdecydowanie mieszkańców o sprawach swojej miejscowości lub okolicy. Uczestnicząc, mieszkańcy mają możliwość przedstawiania swoich racji i wpływania na poprawę jakości życia.

Partycypacja społeczna jest w naszym kraju tematem dość świeżym, stąd często nie jest jeszcze dobrze rozumiana. Zarówno przez radnych i prezydentów miast, jak i przez obywateli. Mieszkańcy często dziwią się, dlaczego mieliby decydować np. o wyborze ważnych inwestycji, skoro to „władze”, które zostały przez nich wybrane w wolnych wyborach, powinny według nich to robić. Często mówią „ja się na tym nie znam”, „rządzący wiedzą lepiej”. Często nie zdają sobie sprawy, iż żyją w demokratycznym państwie, gdzie władzę sprawują oni sami - mieszkańcy, a ci których tą „władzą” nazywają, to tylko ich przedstawiciele, którzy działają w ich imieniu i za pośrednictwem których mieszkańcy sprawują władzę. Z kolei radni i prezydenci miast często mówią, że to właśnie oni powinni decydować o najważniejszych sprawach, gdyż po to właśnie zostali wybrani w wolnych wyborach. Warto jednak zauważyć, że często zdarza się tak, że nie znają wszystkich naszych potrzeb i problemów.

Istnienie organów gminy (rady miasta i prezydenta) w żaden sposób nie przekreśla możliwości bezpośredniego podejmowania decyzji przez mieszkańców w sprawach istotnych dla lokalnej społeczności. Wręcz przeciwnie, niemal wskazuje na potrzebę regularnego dialogu z obywatelami. Zadaniem samorządu jest przecież zaspokajanie potrzeb danej społeczności i działanie dla jej dobra. Bez

stałego dialogu z mieszkańcami trudno jest znać jej wszystkie potrzeby, stąd tym bardziej ciężko jest je w pełni zaspokajać. Partycypacja daje więc radnym i prezydentowi możliwość zdobycia pożytecznej wiedzy o potrzebach wspólnoty, dzięki czemu mogą podejmować bardziej trafne decyzje.

Prawo a partycypacja

Potrzeba partycypacji społecznej wyraźnie wskazana jest w polskim prawie. W Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej przeczytamy, że podstawowe prawo do państwa *opiera się na współdziałaniu władz, dialogu społecznym oraz na zasadzie pomocniczości umacniającej uprawnienia obywateli i ich wspólnot*. Art. 4 konstytucji wskazuje również, iż *Naród sprawuje władzę przez swoich przedstawicieli lub bezpośrednio*, co jednoznacznie gwarantuje mieszkańcom możliwość bezpośredniego udziału w podejmowaniu decyzji w sprawach ważnych dla danej wspólnoty lub kraju. Kwestia konsultowania ważnych decyzji z mieszkańcami została poruszona również w ustawie o samorządzie gminnym¹, w której zostało zapisane, że *w sprawach ważnych dla gminy mogą być przeprowadzane na jej terytorium konsultacje z mieszkańcami gminy*. Konsultacje powinny być również prowadzone, w określonej formie, w toku opracowywania planu zagospodarowania przestrzennego², a także w przypadku inwestycji ingerujących w środowisko³.

Ustawa o samorządzie gminnym, w art. 5a, określa również, iż zasady i tryb przeprowadzania konsultacji z mieszkańcami określać może uchwała rady gminy. Gminy mogą więc uchwalić prawo lokalne, które precyzuje na jakich zasadach prowadzony jest dialog z mieszkańcami. Takim prawem może być Regulamin Konsultacji Społecznych, który obowiązuje w kilku miastach w Polsce, w tym również w Łodzi.

Konsultacje społeczne nie muszą jednak oznaczać partycypacji, ponieważ umożliwiają przede wszystkim wyrażanie opinii⁴. Nie zapewniają one natomiast współuczestnictwa w podejmowaniu ostatecznej decyzji. Z mocy prawa nie są bowiem wiążące. Uwagi mieszkańców bierze się więc pod uwagę lub nie. Wiążący mógłby być za to proces budżetu partycypacyjnego (lub inaczej „obywatelskiego”), za pomocą którego to właśnie mieszkańcy podejmowaliby ostateczną decyzję (jednak to dopiero trzeba by było zapisać w ustawie). Dzięki temu, uczestnicząc, zawsze mieliby pewność, że ich głos przełoży się na rzeczywistość.

¹ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym.

² Jest to wymóg ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

³ Określa to ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko.

⁴ Pokazuje to chociażby drabina partycypacji opracowana przez Sherry Arnstein (1969), wyróżniająca 8 poziomów uczestnictwa społecznego mieszkańców w procesach decyzyjnych. Tam konsultacje umieszczone są na czwartym szczeblu drabiny, która wyraźnie oddziela współdecydowanie od konsultowania.

Demokracja w kryzysie

Uspołecznienie procesów podejmowania decyzji wydaje się być wskazane dlatego, iż mogłoby ono być usprawnieniem funkcjonującej w Polsce demokracji, która, na tle wielu innych państw, postrzegana jest jako wadliwa⁵. Potwierdzają to także opinie obywateli Polski i badania z 2009 r., zgodnie z którymi blisko połowa z nich nie jest zadowolona z tego, jak funkcjonuje polska demokracja⁶.

Jednym z wynikających z tego problemów jest niechęć dużej części Polaków do udziału w wyborach zarówno na szczeblu lokalnym jak i ogólnokrajowym⁷. Wybory nie są oceniane dobrze, z uwagi na to, iż wielu mieszkańców nie ma zaufania do obecnego systemu politycznego i organów władzy. W 2005 r. 30% obywateli wskazało ten czynnik jako powód braku udziału w wyborach⁸.

Demokracja przedstawicielska przeżywa więc kryzys, a obecne mechanizmy demokracji bezpośredniej również nie wydają się na tyle skuteczne, by zagwarantować mieszkańcom wpływ na ich sprawy. Przykładem są tu referendum lokalne i krajowe, w których wysoki próg frekwencji w głosowaniu często przesądza o braku ich przydatności (dla ważności referendum lokalnego wymagany jest udział aż 30% obywateli uprawnionych do głosowania na danym terytorium, w przypadku referendum krajowego, próg ten wynosi aż 50%). Również obywatelska inicjatywa ustawodawcza jest narzędziem raczej iluzorycznym, za pomocą którego mieszkańcy nie mają rzeczywistego wpływu na podejmowanie decyzji i stanowienie prawa⁹. Zawodzi również skuteczność obywatelskiej inicjatywy uchwalodawczej funkcjonującej na gruncie lokalnym. Po pierwsze, jest to instrument stosowany tylko w niektórych samorządach lokalnych, po drugie jest on rzadko wykorzystywany¹⁰.

Nie dziwi więc fakt, że zdecydowana większość Polaków uważa, że nie ma wpływu na sprawy kraju, miasta czy gminy¹¹. Zjawisku temu towarzyszy wycofanie się

⁵ W 2006 r. The Economist Intelligence Unit zaliczył Polskę do grupy 54 państw demokracji wadliwych i ułomnych. *Democracy Index 2010 - Democracy in retreat* (London, 2011), http://graphics.eiu.com/PDF/Democracy_Index_2010_web.pdf

⁶ Opinie o funkcjonowaniu polskiej demokracji, CBOS 2009, http://graphics.eiu.com/PDF/Democracy_Index_2010_web.pdf

⁷ Frekwencja w wyborach parlamentarnych, w latach 1991-2007, tylko dwukrotnie przekroczyła poziom 50%.

⁸ *Przyczyny niskiej frekwencji w wyborach parlamentarnych i prezydenckich* - raport z badań, CBOS, Warszawa 2005.

⁹ Do największych problemów zaliczyć można zbyt krótki czas - 3 miesiące - na zebranie dużej ilości wymaganych podpisów (100 tys.) pod przygotowanym projektem ustawy, a także trudności, jakie napotykają projekty uchwał w sejmie. Spośród 56 projektów obywatelskich, które trafiły pod obrady Sejmu od 1999r., jedynie 8 z nich zostało uchwalonych.

¹⁰ W wielu miastach w Polsce samorzady lokalne wyznaczają duży próg podpisów, które konieczne są do zebrania, by móc wystąpić z inicjatywą uchwalodawczą (w Łodzi jest to np. 6 tys. podpisów, w Warszawie 15 tys.).

¹¹ W 2009 r. 72% Polaków było zdania, że nie ma wpływu na sprawy kraju, a 55%, że nie ma wpływu na sprawy miasta czy gminy. Źródło: *Opinie o funkcjonowaniu polskiej demokracji*, CBOS 2009, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2009/K_020_09.PDF

obywateli z aktywnego życia publicznego, brak poczucia współodpowiedzialności za dobro wspólne, pośrednio wiąże się też z niechęcią do bezinteresownego działania na rzecz innych.

Brak możliwości wpływu na otoczenie nieraz uzewnętrznia się również w braku zaufania mieszkańców do organów samorządu terytorialnego jak i partii politycznych. Dużym zaufaniem w Polsce nie cieszą się również instytucje publiczne. Co więcej, instytucjom publicznym związanym z polityką i, co gorsza, ze stanowieniem prawa - ufa już tylko niewielu¹². Jedynie co piąty (21%) Polak ufa polskiemu parlamentowi, a partiom politycznym jedynie 14% badanych¹³.

Również w Łodzi poziom zaufania do drugiego mieszkańca jest bardzo niski. Z badań przeprowadzonych, przez Sieć SPLOT i PBS DGA w 2009 r. wynikało, że 52% łodzian jest zdania, że nie można ufać innym ludziom.

Miasto słabo wypadło również w kwestii zaufania mieszkańców do organów miasta. Te same badania dowodzą, że 77% łodzian nie ufało prezydentowi miasta, a 60% radzie miejskiej¹⁴. W żadnym innym z badanych miast (a badano 32 największe miasta Polski) powyższe wskaźniki nie były niższe niż w Łodzi¹⁵.

Kryzys zaufania widoczny był również w ostatnich wyborach samorządowych w 2010 r. Tutaj frekwencja w pierwszej turze wyborów Prezydenckich i do Rady Miasta wyniosła 34,9%, podczas gdy w II turze wyborów Prezydenckich udział wzięło już niewiele ponad 22% uprawnionych do głosowania¹⁶.

Z kolei, w 2008 r. tylko niespełna 4% mieszkańców Łodzi uznawało, że ma duży wpływ na sytuację w mieście¹⁷.

Lekarstwo w budżecie obywatelskim?

Jednym ze sposobów na odwrócenie negatywnych trendów odnośnie zaufania do instytucji publicznych czy bierności obywatelskiej na poziomie lokalnym jest wprowadzenie budżetu partycypacyjnego. Jest to narzędzie, które pozwala mieszkańcom w sposób bezpośredni decydować o wydawaniu środków z budżetu miasta lub gminy wiejskiej. W przeciwieństwie do konsultacji społecznych tu, mieszkańcy podejmują decyzję, która jest wiążąca. Wybrane rozwiązanie,

¹² Anna Giza-Poleszczuk, Maria Rogaczewska, *Przestrzenie obywatelskie w Polsce - podaż i popyt*, Warszawa 2010, http://www.foresightobywatelski.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=181%3Aprzestrzenie-obywatelskie-w-polsce&catid=1%3Aartykuly&Itemid=5&showall=1

¹³ *Zaufanie społeczne*, CBOS, Warszawa 2010, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2010/K_029_10.PDF

¹⁴ Badanie zrealizowane w ramach projektu „Mój Samorząd”, realizowanego przez Sieć Wspierania Organizacji Pozarządowych „SPLOT” i PBS DGA w 2009 r, <http://wiadomosci.ngo.pl/wiadomosci/508606.html>

¹⁵ Warto tu zwrócić uwagę na to, że badanie było prowadzone w okresie rządów prezydenta Jerzego Kropiwnickiego, który niedługo później (styczeń 2010 r.) został odwołany ze stanowiska w referendum lokalnym.

¹⁶ Dane Państwowej Komisji Wyborczej: <http://wybory2010.pkw.gov.pl/geo/pl/100000/106101.html>

¹⁷ Badanie *Jak się żyje w przyszłych metropoliach?*, CBOS, 2008 r.

wprowadzane jest w życie. Stąd też budżet obywatelski zapewnia mieszkańcom możliwość realnego wpływu.

Budżet partycypacyjny jest stosowany również dlatego, że przekłada się na efektywniejsze wydawanie środków publicznych (projekty odpowiadają na potrzeby uznane przez mieszkańców za najistotniejsze lub najpilniejsze do realizacji), wpływa on bezpośrednio na integrację mieszkańców, buduje lokalną wspólnotę i podnosi zaufanie do innych¹⁸. Jest więc odpowiedzią na nurtujące Polskę i Łódź problemy społeczne.

Szacuje się, że na dzień dzisiejszy ponad 200 miast w Europie stosuje budżet partycypacyjny¹⁹. Forma jego zastosowania jest różna, tak jak różny jest procent budżetu przeznaczony do bezpośredniego rozdysponowania przez mieszkańców

Wśród miejscowości stosujących budżet obywatelski są wielkie miasta, takie jak Sevilla w Hiszpanii (ponad 700 tys. mieszkańców) albo dzielnice w stolicach, takich jak Londyn, Paryż, Rzym i Berlin. Oprócz nich są to również średniej wielkości miasta, taki jak Hilden i Emsdetten w Niemczech czy małe gminy, jak Grottomare albo Altidona we Włoszech²⁰.

Póki co w Polsce próby wprowadzenia budżetu partycypacyjnego są bardzo śladowe i sprowadzając się często do pojedynczych projektów realizowanych przez organizacje pozarządowe²¹. Jedynym miastem w Polsce, które dotychczas odważyło wprowadzić budżet obywatelski jest Sopot²². Doświadczenie Sopotu może być krokiem milowym dla rozwoju budżetu partycypacyjnego w Polsce. Może być realnym drogowskazem dla innych miast w naszym kraju, które przy mierzają się do wprowadzenia budżetu partycypacyjnego.

Wprowadzenie stałych rozwiązań w struktury miast, w których obywatele mogliby bezpośrednio decydować o bezpośrednim wydatkowaniu środków budżetowych, jest niezwykle istotne. Tylko regularne, długotrwałe stosowanie

¹⁸ Tego rodzaju wnioski wyciągnąć można z wielu badań poświęconych budżetowi partycypacyjnego, jak chociażby z przeglądu wyników dostarczonych przez projekty budżetu partycypacyjnego w Wielkiej Brytanii, *Ten years on: The case of the participatory budgeting*, Participatory Budgeting Unit, Manchester 2010 r., <http://www.participatorybudgeting.org.uk/documents/Ten%20Years%20On%20impacts%20paper%20FINAL.pdf>

¹⁹ Yves Sintomer, Carsten Herzberg, i Giovanni Allegretti, *Learning from the South: Participatory Budgeting Worldwide - an Invitation to Global Cooperation*, Dialog Global, no. 25, Bonn, 2010 r., <http://www.buergerhaushalt.org/wp-content/uploads/2011/02/LearningfromtheSouth-ParticipatoryBudgetingWorldwide-Study.pdf>

²⁰ London-Harrow: 211 tys. mieszkańców; Paris-XX: 180 tys. mieszkańców, Rome-XI: 140 tys. mieszkańców, Berlin-Lichtenberg: 252 tys. mieszkańców. Dane pochodzą z artykułu autorstwa: Yves Sintomer, Carsten Herzberg i Anja Röcke, *From Porto Alegre to Europe: Potentials and Limitations of Participatory Budgeting*, http://www.dpwg-igd.org/cms/upload/pdf/participatory_budgeting.pdf

²¹ Przykładem może być projekt „2 Bieguny - różne krańce miasta”, realizowany przez Centrum Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich CRIS, gdzie mieszkańcy dwóch dzielnic Rybnika mogli zadecydować o przeznaczeniu 100 tys. złotych (www.2bieguny.cris.org.pl). Warto jednak zwrócić uwagę na to, że w tym w projekcie mieszkańcy nie decydowali o wydatkowaniu środków z budżetu miasta, a dysponowali środkami zewnętrznymi, pozyskanymi z grantu przez organizację pozarządową.

²² Proces budżetu obywatelskiego w Sopocie odbył się w listopadzie 2011 r. Mieszkańcy wybierali tam projekty w czterech okręgach miasta oraz projekty ogólnomiejskie. W ramach budżetu obywatelskiego wyznaczono w Sopocie ok. 5 mln zł.

takiego mechanizmu mogłoby przynieść efekty w postaci zmian społecznych. Jednorazowe próby to za mało.

Budżet partycypacyjny jest chętnie stosowany, gdyż korzyści, z którymi się wiąże to m.in.:

- **Lepsze gospodarowanie środkami publicznymi.** Inwestycje podejmowane są tam, gdzie istnieją realne potrzeby mieszkańców.
- **Integracja mieszkańców.** Budżet obywatelski buduje lokalną wspólnotę i wzmacnia odpowiedzialność za swoje otoczenie. Podczas spotkań mieszkańcy poznają się wzajemnie, swoje potrzeby, chętniej wspólnie działają.
- **Dystrybucja środków budżetowych zgodnie z zasadą sprawiedliwości społecznej.** Budżet partycypacyjny to narzędzie, które może pomóc zmniejszyć sferę ubóstwa²³.
- **Wzrost identyfikacji mieszkańców z miejscem.** Mieszkańcy widząc owoc własnej pracy bardziej wiążą się z własnym otoczeniem – są nie tylko konsumentami projektów miejskich, które ktoś zaproponował im odgórnie, lecz ich współtwórcami. Możliwość decydowania o tym, co za oknem, podnosi poczucie przynależności do miejsca.
- **Wzrost poczucia odpowiedzialności mieszkańców za dobro wspólne.** Na dziś często obserwuje się w Polsce zjawisko obojętności mieszkańców wobec przestrzeni publicznej. Dla wielu ludzi jest to przestrzeń „niczyja”. Mieszkańcy nie czują, że to jest ich własność, bo nie mają na nią bezpośredniego wpływu. Natomiast gdy mają ten wpływ, to dbają i pilnują tego, co sami wypracowali. W ten sposób otoczenie staje się również bardziej przyjazne i bezpieczne.
- **Edukacja mieszkańców.** Dzięki spotkaniom budżetowym mieszkańcy dowiadują się jak funkcjonuje miasto, jak kształtowany jest budżet, od czego zależy stan finansów publicznych, poznają realia prowadzenia inwestycji miejskich. Mogą zacząć rozumieć ograniczenia i możliwości, mogą stawać się świadomymi obywatelami. Aspekt edukacyjny budżetu obywatelskiego jest nie do przecenienia.
- **Lepsze decyzje prezydenta i radnych.** Dzięki procesowi budżetu partycypacyjnemu nasi przedstawiciele otrzymują dodatkowo dużo pożytecznej wiedzy na temat potrzeb i problemów danej wspólnoty. Wykorzystując ją,

²³ Badania nad budżetem partycypacyjnym w Brazylii pokazują, że partycypacyjne planowanie wydatków może doprowadzać do poprawienia warunków życia ludzi ubogich. Pomimo, że budżet partycypacyjny nie jest narzędziem do całkowitego przezwyciężania szerszych problemów takich, jak np. bezrobocie, daje on grupom marginalizowanym szansę współdecydowania i nabywania możliwości, jakie mają już inne grupy społeczne oraz może wpłynąć na poprawę jakości ich życia. Udział osób z niskimi dochodami w procesie budżetu partycypacyjnego może pomagać skierować środki publiczne na obszary mniej rozwinięte i bardziej zdegradowane. *Empowerment Case Studies: Participatory Budgeting in Brazil*, <http://siteresources.worldbank.org/INTEMPowerment/Resources/14657Partic-Budg-Brazil-web.pdf>. Zobacz także: Frances Moore Lappé, *The City that Ended Hunger, Yes!* Magazine, 13.02.2009 r.

mogą podejmować decyzje, które będą oparte na potrzebach tych którym mają służyć.

- **Zmniejszenie dystansu i braku zaufania na linii przedstawiciele - mieszkańcy.** Mieszkańcy widząc, że radni lub prezydent obdarzają ich zaufaniem, często sami odplacają im tym samym i zmieniają swoje podejście do swoich przedstawicieli i administracji publicznej.
- **Lepszy wizerunek radnych i rady miasta.** Prezydent czy rada miejska, delegując część decyzji mieszkańcom, okazują wobec nich zaufanie. Wzmacniają się dzięki temu więzi pomiędzy wyborcami i wybranymi. Przedstawiciele zwiększają w ten sposób także swoje szanse na reelekcję²⁴.
- **Transparentność i przejrzystość finansów publicznych.** Projekty i inwestycje dyskutowane są na otwartym forum mieszkańców, a nie za zamkniętymi drzwiami. Budżet partycypacyjny zwiększa więc kontrolę obywatelską zmniejszając w ten sposób również ryzyko korupcji i klientelizm. Dyskusje odbywają się na forum publicznym i polegają na dialogu pomiędzy obywatelami, a nie jedynie na wymianie zdań pomiędzy politykami a wyborcami²⁵.

Co ważne, budżet partycypacyjny może być wprowadzony na bazie istniejącego w Polsce prawa. Budżet partycypacyjny ma wówczas formę „umowy społecznej” pomiędzy mieszkańcami a radnymi. Radni mogą zadeklarować, że określona ilość pomysłów mieszkańców za pewną, określoną wcześniej kwotę, która zyskują największe poparcie społeczne, wpisywana jest do budżetu, bo tak zdecydowali mieszkańcy. Warto zwrócić na to uwagę, bo wbrew często występującym opiniom, do wprowadzenia w gminie budżetu partycypacyjnego nie jest konieczna zmiana prawa. Wystarczy dobra wola przedstawicieli. I tak to działa w wielu krajach na świecie, gdzie budżet partycypacyjny przyjął się z powodzeniem.

²⁴ Stosunkowo świeżym przykładem (z początku 2011 r.) jest reelekcja Joe Moore’a, radnego z Chicago, głównego inicjatora budżetu partycypacyjnego w okręgu 49.

²⁵ Yves Sintomer, Carsten Herzberg i Giovanni Allegretti, *Learning from the South: Participatory Budgeting Worldwide - an Invitation to Global Cooperation*, Dialog Global no. 25, Bonn, 2010 r., <http://www.buergerhaushalt.org/wp-content/uploads/2011/02/LearningfromtheSouth-ParticipatoryBudgetingWorldwide-Study.pdf>

Osiedle – pole dla budżetu obywatelskiego?

Jednym z poziomów, na którym można wprowadzić budżet obywatelski, jest osiedle. Choć projekty osiedlowe są często niewielkie, to decydowanie o nich może być dobrą szkołą budżetu obywatelskiego. Oczywiście osiedle powinno być docelowo jednym z poziomów, na których odbywają się dyskusje o budżecie. W perspektywie rozwoju budżetu obywatelskiego należy zakładać możliwość decydowania również o projektach ogólnomiejskich, ale, być może, warto zacząć właśnie od małych projektów osiedlowych, a z biegiem czasu rozszerzać formułę.

Osiedle – co to takiego?

Osiedla są jednostkami pomocniczymi stanowiącymi najniższy szczebel samorządu miejskiego. Oznacza to, że jednostki te są organem samorządu będącym najbliższym zwykłego mieszkańca. Działają one na podstawie ustawy o samorządzie gminnym - art. 5.1 tej ustawy daje gminom prawo do powoływania jednostek pomocniczych na swoim terytorium. Dokładne kompetencje osiedli, zakres zadań, granice odpowiedzialności określa sama gmina, uchwalając statut osiedla. Tak też dzieje się w Łodzi, gdzie 36 osiedli ma kompetencje określone w nadanych im statutach.

Wspólnotę osób zamieszkujących dane osiedle tworzą jego mieszkańcy. Za każdym razem mówiąc o osiedlu, powinniśmy więc mieć na myśli ogół mieszkańców

zamieszkujących jego terytorium. Mieszkańcy osiedla powołują rady osiedli, które działają w imieniu mieszkańców i mają za zadanie zaspokajać ich potrzeby.

Łódzkie osiedla i ich zadania

Do zakresu działania osiedla należą sprawy publiczne o zasięgu lokalnym¹. W Łodzi są to takie zadania, jak zaspokajanie potrzeb mieszkańców danego osiedla, podejmowanie, wspieranie działań na rzecz ochrony przyrody w jego obszarze, współpraca z różnymi instytucjami w zakresie utrzymania porządku i bezpieczeństwa na osiedlu. Osiedle może również występować z postulatami i wnioskami do organów miasta w sprawach ważnych dla osiedla. Może również opiniować budżet miasta oraz wszelkie projekty i uchwały organów miasta, które dotyczą danego osiedla. Co niezwykle ważne, osiedle może zgłaszać wnioski o podjęcie inicjatywy uchwałodawczej.

Jednostki pomocnicze w Łodzi corocznie otrzymują środki na swoją działalność, których wysokość uchwała rada miejska. Rady osiedla otrzymują środki na:

- **realizację lokalnych zadań inwestycyjnych lub remontowych**, które mogą obejmować w szczególności:
 - budowę, modernizację lokalnych dróg, chodników i oświetlenia,
 - budowę, modernizację w zakresie małej infrastruktury technicznej,
 - budowę lub modernizację osiedlowych placów zabaw i urządzeń kultury fizycznej,
 - poprawę bezpieczeństwa mieszkańców,
 - tworzenie zieleńców i skwerów wraz z małą architekturą
- **zadania statutowe**, takie jak np. koszty funkcjonowania rady osiedla (np. koszty biurowe i administracyjne) oraz projekty miękkie, czyli aktywizujące mieszkańców (np. pikniki z okazji dnia sąsiada, dnia dziecka, itp.).

W 2011 r. rady osiedli miały do dyspozycji łącznie niespełna 11 mln zł. Z tego 9 mln zł zostało przeznaczone na projekty inwestycyjno-remontowe, a 1,9 mln zł na działalność statutową. W sumie kwoty te stanowią niespełna 0,5% całego budżetu miasta.

Wysokość środków finansowych dla każdego osiedla jest zależna od ilości jego mieszkańców oraz typu zabudowy. Rozbieżność pomiędzy wysokością budżetów poszczególnych osiedli jest wyraźnie zauważalna. Dla przykładu osiedlem posiadającym najniższy budżet na projekty inwestycyjno-remontowe było Osiedle im. Józefa Montwiłła-Miereckiego (1943 mieszkańców), które dysponowało środkami w wysokości 36 tys. zł., podczas gdy dysponujące największym budżetem

¹ Szczegółowy opis kompetencji łódzkich osiedli znajduje się na stronie: <http://bip.uml.lodz.pl/index.php?str=3305>

Osiedle Śródmieście Katedralna (45163 mieszkańców) miało już do rozdysponowania 598 tys. zł.

Rady osiedli mają również możliwość ubiegania się o środki na większe inwestycje na drodze konkursu. Tu mogą składać wnioski o realizację zadań do wysokości 1 mln zł. Zwykle na tryb konkursowy dla rad osiedli przeznaczana była pula środków w wysokości 5 mln zł. W 2011 r. ten tryb był uruchomiony i dotyczył inwestycji realizowanych w 2012 r.² Na coroczne dofinansowanie tą drogą może liczyć jedynie niewielka część osiedli³.

Blżej mieszkańców

Pomimo bliskości do mieszkańców, rady osiedli w niewielkim stopniu włączają ich w dyskusję nad priorytetami lokalnych inwestycji. Stąd też projekty wskazywane do dofinansowania nie zawsze odpowiadają potrzebom lokalnej społeczności. Ponadto same rady osiedla są często nierozpoznawalne, mieszkańcy nie wiedzą o ich istnieniu, nie mają świadomości z jakimi problemami mogą się do nich zwrócić. Taki stan rzeczy wzmagał potrzebę realizacji projektu „Głos Łodzian się liczy”, dzięki któremu mieszkańcy wybranych osiedli mieli moc zdecydować, na jakie inwestycje przeznaczyć środki z funduszu osiedlowego.

Projekt miał zbliżyć rady osiedla i mieszkańców. Poprzez projekt rada osiedla miała stać się również bardziej rozpoznawalna w swojej okolicy. Miała lepiej poznać problemy mieszkańców i wskazać projekty w oparciu o ich głosy. A Łodzianie mieli zobaczyć, że ich przedstawiciele liczą się z ich zdaniem.

² Informacje o konkursie na zadania inwestycyjne zgłaszane przez jednostki pomocnicze: <http://bip.uml.lodz.pl/index.php?str=3310>

³ Szczegółowe informacje na temat podstaw prawnych funkcjonowania jednostek pomocniczych w Łodzi znajdują się na stronie: <http://bip.uml.lodz.pl/index.php?str=147>

Głos Łodzian się liczy!

Projekt „Głos Łodzian się liczy” był realizowany w okresie styczeń – grudzień 2011. Za cel projektu postawiliśmy sobie nie tylko zaangażowanie mieszkańców do bezpośredniego decydowania o wydatkowaniu środków z osiedlowego budżetu, ale również wypracowanie modelu, który w przyszłości mogłoby wykorzystać miasto do wprowadzenia budżetu obywatelskiego na większą skalę.

W projekcie miało wziąć udział 5 rad osiedli, na terenie których zorganizowane miały zostać spotkania z mieszkańcami. Za ich pośrednictwem mieszkańcy mieli wybrać najbardziej potrzebne projekty w swojej okolicy i w ten sposób zdecydować o sfinansowaniu konkretnych pomysłów przez radę osiedla. Rady osiedla, deklarując udział w projekcie, miały uznać głos mieszkańców za wiążący.

Projekt realizowany był przez Centrum Promocji i Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich OPUS, a finansowany był ze środków Fundacji im. Stefana Batorego. Partnerami projektu była Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”, która wspierała nas merytorycznie oraz Urząd Miasta Łodzi, który pomagał nam w promocji przedsięwzięcia, udostępniał miejsce na spotkania, a także był zaangażowany realizację projektu. Nawiązanie współpracy z Urzędem Miasta było jednym z pierwszych kroków w ramach projektu. Polegało na uzyskaniu patronatu prezydenta miasta nad projektem, nawiązaniu współpracy z wydziałem spraw społecznych w urzędzie miasta, a także zespołem ds. jednostek pomocniczych. Powołana została Rada Programowa, do udziału w której również zostali

zaproszeni przedstawiciele urzędu miasta¹. Chcieliśmy w ten sposób osadzić projekt w samorządowej rzeczywistości, by móc myśleć o kontynuacji tego typu działań przez miasto w przyszłości, oraz by zaszczerpić miejskim urzędnikom ideę budżetu obywatelskiego.

1. Zapraszamy rady osiedli

Rekrutację rad osiedli rozpoczęliśmy na przełomie lutego i marca 2011 r. Jednym z jej elementów było spotkanie w urzędzie miasta. By móc w ogóle zacząć mówić o współpracy, przedstawiliśmy ideę partycypacji obywatelskiej i potrzeby jej stosowania w zarządzaniu. Później zaprezentowaliśmy założenia projektu, warunki współpracy, pokazaliśmy dobre praktyki z Polski, gdzie mieszkańcy decydowali o wizerunku osiedli lub dzielnic. Podczas dyskusji dało się zauważyć, iż rady osiedla mają szereg wątpliwości, głównie dlatego, że proponowane działania były dla zdecydowanej większości całkowitą nowością.

Rady osiedla już na etapie zgłoszeń miały ustosunkowywać się do takich kwestii, jak „Czy zdecydują się Państwo uznać wyniki konsultacji za wiążące i zgłoszą Państwo o dofinansowanie projektów zgodnie z wolą mieszkańców?”

¹ Więcej informacji na ten temat znajduje się w części poświęconej radzie programowej projektu (punkt 8 niniejszego rozdziału).

Pytaliśmy także, w jaki sposób rada osiedla planuje zachęcić mieszkańców do udziału w konsultacjach osiedlowych. Chcieliśmy już na wstępie mieć pewność, że rada osiedla wyraża chęć współpracy na określonych zasadach.

Rekrutacja rad osiedli (jak zresztą również inne działania w projekcie) prowadzone były we współpracy z urzędem miasta. Wiedzieliśmy, że rady osiedli mogą zupełnie inaczej podejść do udziału w „Głosie Łodzian”, kiedy zaproszenie wypłyne bezpośrednio z urzędu miasta, nie od organizacji pozarządowej. Chcieliśmy w ten sposób podnieść wiarygodność projektu w oczach radnych osiedlowych.

Otrzymaaliśmy 7 zgłoszeń od zainteresowanych rad osiedli. Kolejnym krokiem były indywidualne spotkania się z poszczególnymi radami osiedli, przedstawienie szczegółów projektu, rozwianie wątpliwości. Chęć udziału w projekcie zgłosiły osiedla: Śródmieście-Wschód, Teofilów-Wielkopolska, Zdrowie-Mania, Retkinia Zachód-Smulsko, Nad Nerem, Chojny oraz Ruda. Ponadto odbyliśmy również spotkanie na osiedlu Łódź-Widzew.

Jako realizatorzy projektu wzięliśmy odpowiedzialność za przygotowanie i przeprowadzenie konsultacji. Od rad osiedli oczekiwaliśmy pomocy przy organizacji spotkań na ich terenie, jak i zapraszania mieszkańców na spotkania konsultacyjne. Zdawaliśmy sobie sprawę, że radni osiedlowi dobrze znają specyfikę swoich osiedli, kluczowych partnerów, że spotykają się z mieszkańcami, dlatego też koniecznym była realizacja projektu wspólnymi siłami. Mając również na uwadze przyszłe powodzenie działań partycypacyjnych na osiedlach, wiedzieliśmy, że konsultacje muszą być prowadzone we współpracy z radą osiedla tak, aby radni mieli szansę współtworzyć działania, które w przyszłości mogliby prowadzić sami. Chcieliśmy również by radni osiedlowi mieli istotny udział w całym procesie, by byli kluczowym partnerem, od którego zależeć będzie powodzenie przedsięwzięcia.

Udział rady osiedla w projekcie wiązał się jednak nie tylko z pomocą przy organizacji konsultacji, ale przede wszystkim z deklaracją wyznaczenia w swoim budżecie środków, o których przeznaczeniu mieszkańcy zdecydują w sposób wiążący. Jednym z naszych głównych celów było to, by konsultacje przyniosły wymierny efekt, by wypracowane przez mieszkańców rozwiązania zostały wprowadzone w życie. Nie chcieliśmy organizować spotkań, po których wypracowane przez mieszkańców pomysły wylądowałyby w szufladzie. Chcieliśmy, by ludzie zaczęli zmieniać swoje podejście do konsultacji, wiedząc, że ich zdanie się liczy. Koniecznym elementem współpracy była więc deklaracja rady osiedla o przeznaczeniu kwoty na Obywatelski Budżet Osiedlowy.

Trudne rozmowy na osiedlach

W skład rad osiedla w Łodzi wchodzi 15 lub 21 osób (w zależności od ilości mieszkańców osiedla). Aby mieć pewność, iż rada osiedla, która przystąpiła do projektu, wyda pieniądze zgodnie z wolą mieszkańców, potrzebowaliśmy jej uchwały. Czyli głosu większości na „tak”. To oznaczało, iż do projektu musieliśmy

przekonać co najmniej 8 lub 11 radnych danego osiedla, a nie tylko grono pojedynczych entuzjastów, którzy zwykle zgłaszali swoją radę do programu². Rozpoczęliśmy więc spotkania na posiedzeniach rad osiedli.

Jak się okazało, przekonanie radnych do udziału w projekcie było w wielu przypadkach bardzo trudne. Duża ilość wątpliwości i sprzeciw niektórych radnych, nie pozwalały na podjęcie decyzji podczas jednego spotkania. Radni, stykając się z zaskakującą propozycją, musieli wiele spraw przemyśleć, dopytać, ustalić między sobą korzyści z udziału w projekcie. Stąd też zdarzały się sytuacje, że na niektórych posiedzeniach rad osiedli byliśmy trzykrotnie, co i tak nie zawsze skutkowało decyzją o udziale w projekcie (np. Rada Osiedla Teofilów).

Radni mieli przede wszystkim obawy przed oddaniem (często niewielkiego w stosunku do potrzeb) budżetu do dyspozycji mieszkańcom. W wielu sytuacjach radni osiedlowi mieli już „swoje plany” co do dyspozycji środków, podkreślali również swoje obawy co do racjonalności pomysłów mieszkańców. Często wychodzili z założenia, że to oni, jako radni, lepiej wiedzą, jak wydać środki z budżetu i że mają lepszy ogląd na skalę problemów.

Z drugiej strony padały też argumenty o mandacie radnych i ich uprawnieniach. Radni twierdzili często, że to właśnie oni, jako przedstawiciele mieszkańców, powinni decydować o wydatkach i że doskonale wiedzą, jak je spożytkować. Za przykład może posłużyć tu cytat ze spotkania z radą osiedla Łódź Widzew, gdzie jedna z radnych zaznaczyła, że *udział w projekcie powinny brać przede wszystkim rady osiedla, które nie wiedzą, jak wydać swoje pieniądze*.

Zdecydowana większość radnych osiedlowych nie dysponowała również wiedzą o tym, jak powinny wyglądać konsultacje z mieszkańcami. Na wielu posiedzeniach rad osiedli, pojawiał się argument, że rada osiedla regularnie konsultuje decyzje z mieszkańcami (mając często na myśli zupełnie inne działania, jak np. dyżury radnych czy spotkania z wybranymi przedstawicielami lokalnej społeczności). *Państwa propozycja jest ciekawa, ale to już się u nas dzieje od lat* - mówił przedstawiciel Rady Osiedla Chojny, podczas spotkania w siedzibie rady osiedla.

Często radni zapewniali, że znają wszystkie problemy osiedla i twierdzili, że dyskusje z mieszkańcami nie wprowadzą nic nowego. Dało się zauważyć obawę, a także dużą niechęć przed oddaniem pełnej decyzji w ręce mieszkańców. Takimi argumentami posługiwały się również rady osiedla, które nawet nie zgłosiły się do projektu. *Jeśli Rada Osiedla potrzebuje pomocy przy tym, aby stwierdzić co jest najbardziej potrzebne na jej terenie, to według mnie powinno się ją rozwiązać, a decyzyjność przenieść na kogoś innego* - pisał jeden z radnych osiedla Chojny-Dąbrowa w odpowiedzi na zaproszenie do udziału w projekcie.

Często radni reagowali również bardzo agresywnie w stosunku do propozycji współpracy. Dało się odczuć, że niektórzy z nich postrzegają udział w projekcie,

² W treści uchwały rada osiedla deklarowała współpracę z nami na zasadach określonych w regulaminie (pełna jego treść znajduje się w załączniku nr 2).

jako zagrożenie dla rady osiedla, próbę „skoku” na „ich” pieniądze, bądź podważanie kompetencji rady osiedla i próbę zabrania ich suwerenności. Dla niektórych radnych trudne było również zaufanie organizatorom projektu. Doszukiwali się dodatkowego „interesu”, jaki organizatorzy mogliby mieć w tym przedsięwzięciu. Na posiedzeniu Rady Osiedla Ruda pojawiły się pytania sugerujące, że być może, jako organizatorzy, będziemy mieli wpływ na wybór wykonawcy, który będzie realizował inwestycję, wybraną przez mieszkańców.

Większość rad osiedli nie była więc skłonnych oddać pełnego wpływu mieszkańcom na wydatki z budżetu osiedla. Dla wielu z nich środki, jakimi dysponują, były zbyt małe i, bez dodatkowego wsparcia finansowego, udział w projekcie nie był dla nich atrakcyjny. I to pomimo tego, że radni zwykle zgadzali się z potrzebą zmniejszania negatywnych zjawisk społecznych i popierali ogólną ideę projektu.

Jedynie dwie rady osiedli - Zdrowie-Mania oraz Retkinia Zachód-Smulsko - niemalże od razu zdecydowały się przystąpić do projektu. Przekonanie przedstawicieli osiedla Śródmieście-Wschód trwało nieco dłużej (odbyły się 3 spotkania na posiedzeniach rady osiedla) i ostatecznie zakończyło się ono sukcesem. Po zamknięciu rekrutacji, zgłosiła się do nas również rada osiedla Lublinek-Pienista. Gdy okazało się, że spośród rad, które wyraziły wstępnie zainteresowanie projektem, większość nie zdecydowała się do niego przystąpić, przyłączyło się za to osiedle Lublinek-Pienista. Nabór ostatniej rady osiedla prowadzony był już w trakcie trwania projektu. W tym celu braliśmy udział m.in. w spotkaniu przewodniczącego rady miejskiej z radami osiedli, a także w posiedzeniach komisji ds. jednostek pomocniczych, na których promowaliśmy udział w projekcie. Po wakacjach uruchomiona została kolejna rekrutacja rad osiedlowych. Działania, choć wypromowały projekt, nie przyniosły dodatkowych zgłoszeń od rad osiedli.

Każda z rad osiedli miała wpływ na wyodrębnienie Obywatelskiego Budżetu Osiedlowego. W dwóch przypadkach rady osiedla oddały do dyspozycji mieszkańców 50% swojego budżetu na inwestycje na 2012 r. - w osiedlu Retkinia-Zachód Smulsko było to 39 tys. zł, a w osiedlu Zdrowie Mania 50 tys. zł. Osiedle Lublinek-Pienista oddało natomiast praktycznie cały swój budżet (dla tej rady osiedla była to kwota 40 tys. zł), podczas gdy na Śródmieściu Wschodzie Rada osiedla wyznaczyła 20% swoich środków (37 tys. zł).

2. Promocja konsultacji – czyli zadecyduj, jak będą wydane pieniądze na Twoim osiedlu!

Po oficjalnym przystąpieniu danej rady osiedla do projektu, przystępowaliśmy do omówienia zasad promocji spotkań konsultacyjnych na osiedlu i podziału zadań w tej kwestii. I tak - zawsze dystrybuując ulotek i plakatów na osiedlu pro-

wadziła dana rada osiedla, natomiast za promocję w internecie i w mediach lokalnych odpowiadało Centrum OPUS³.

Wśród mieszkańców jednego osiedla roznoszono zwykle 500 ulotek (zawierających terminy wszystkich spotkań) i 15 plakatów, głównie w okresie poprzedzającym pierwsze spotkanie konsultacyjne⁴. Ulotki były wrzucane do skrzynek pocztowych oraz wręczane bezpośrednio mieszkańcom, wraz z wyjaśnieniami na czym polega projekt. Plakaty umieszczano w kluczowych miejscach na osiedlu - np. w sklepie spożywczym, w aptece itp.

W trakcie trwania projektu zorganizowano 3 konferencje prasowe, przy dużym wsparciu urzędu miasta. Urząd miasta będąc partnerem projektu, informował media o przedsięwzięciu, udostępniał przestrzeń konferencyjną, oraz, co najważniejsze, aktywnie uczestniczył w konferencjach (brała w nich udział wiceprezydent i dyrektor wydziału spraw społecznych). W konferencjach prasowych uczestniczyli również radni z osiedli uczestniczących w projekcie⁵.

³ Ulotka zapraszająca mieszkańców na spotkania konsultacyjne znajduje się w załączniku nr 3.

⁴ Choć nie tylko - na osiedlach Zdrowie-Mania i Retkinia Zachód Smulsko ulotki roznoszone były również pomiędzy spotkaniami. Na osiedlu Śródmieście-Wschód dodatkowo, z uwagi na dłuższy czas odstępu pomiędzy trzecim a czwartym spotkaniem, dystrybuowano na osiedlu plakaty i ulotki z zaproszeniem na samo głosowanie. Materiały zawierały już wtedy tytuły zgłoszonych przez mieszkańców projektów. Paradoksalnie, na tym właśnie osiedlu frekwencja na głosowaniu była najmniejsza.

⁵ Jedynym osiedlem, z którego radni nie uczestniczyli w konferencji prasowej, było Śródmieście-Wschód. Konferencja prasowa organizowana w siedzibie rady osiedla nie doszła ostatecznie do skutku z uwagi na brak zainteresowania mediów.

Informacje o projekcie pojawiały się zarówno na antenie Radia Łódź, Radia Eska, a także w Dzienniku Łódzkim, Fakcie, portalach internetowych Moje Miasto Łódź, Halo Łódź oraz stronie internetowej urzędu miasta. O projekcie wspomniano również w TVP Łódź, a także w TV Toya, gdzie przeprowadzono wywiad na temat projektu w programie Punkt Widzenia. O Głosie Łodzian pisano również w prasie ogólnopolskiej, przy okazji artykułu „Demokracja do naprawy”, opublikowanego w Gazecie Wyborczej⁶.

Wszelkie informacje o projekcie na bieżąco publikowane były ponadto na stronie www.lodzkie.ngo.pl, www.opus.org.pl oraz oficjalnej stronie projektu www.gloslodzian.pl, jaki i profilu facebook projektu <http://www.facebook.com/gloslodzian>.

3. Proces konsultacji, czyli spotkania z mieszkańcami w praktyce

Na każdym osiedlu, które przystąpiło do projektu, przeprowadziliśmy cykl czterech spotkań konsultacyjnych z mieszkańcami. Cykl spotkań odbywał się w przeciągu ok. 2-3 miesięcy. Każde spotkanie trwało średnio 3 godziny i odbywało się w dni robocze, w godzinach popołudniowych (od godz. 17 do 20.00), w wybranym budynku publicznym, dostępnym na terenie osiedla (np. w szkole, w siedzibie rady osiedla). Zakładaliśmy pewną ciągłość tematyczną spotkań, tzn. każde z czterech spotkań cyklu konsultacyjnego było powiązane z poprzedzającym i/lub następującym po nim spotkaniem. Stąd istotne było, aby, w miarę możliwości, te same osoby uczestniczyły we wszystkich czterech spotkaniach. Cykl spotkań na każdym z osiedli kończył się wyborem przez mieszkańców jednego projektu, który miał zostać sfinansowany z budżetu osiedla w 2012 r. Wszystkie spotkania były prowadzone metodą warsztatową przez zewnętrznego moderatora. W spotkaniach mogli uczestniczyć radni osiedlowi, na tych samych prawach co inni mieszkańcy.

Zależało nam na przygotowaniu procesu opartego na aktywnej pracy z mieszkańcami. Na spotkaniach, podczas których każdy może zgłosić swój pomysł, być wysłuchany, wymienić swoje poglądy z innymi. Wiedzieliśmy, że taka forma spotkań pozwala nie tylko na aktywizację i integrację mieszkańców, ale polega również na edukacji, poznaniu zdania innych, wyciąganiu wniosków, a w efekcie przyczynia się do wypracowania najlepszych pomysłów na inwestycje osiedlowe.

⁶ Adam Leszczyński, *Demokracja do naprawy*, http://wyborcza.pl/1,76842,9681927,Demokracja_do_naprawy.html, Gazeta Wyborcza, 30.05.2011 r.

I spotkanie – zaczynamy od potrzeb

Tematem pierwszego ze spotkań była diagnoza osiedla i analiza problemów. Spotkanie rozpoczynało się od przedstawienia planowanych metod pracy. Mówiliśmy również czym tak naprawdę jest budżet i że składamy się na niego my wszyscy - mieszkańcy - mając prawo do bezpośredniego decydowania o jego wydatkowaniu. Wprowadzenie było więc poniekąd zapoznaniem się z prawem do decydowania o środkach publicznych.

W związku z tym, że zależało nam, by każdy mieszkaniec od samego początku wiedział, w jakim procesie bierze udział, co, kiedy i po co się wydarzy, na początku spotkania każdy otrzymywał regulamin konsultacji⁷. Tak, by na samym wstępie miał jasność, co do przebiegu procesu, metod planowanej pracy, czuł się bezpiecznie, wiedział jak będzie wyglądać kolejne spotkanie. Na wstępie zawsze podkreślaliśmy, jakimi środkami dysponuje osiedle, aby każdy zdawał sobie sprawę o skali projektów i o ograniczeniach.

Później mieszkańcy pracowali na mapach osiedla, gdzie zaznaczali problemy i potrzeby osiedla. Uczestnicy wskazywali miejsca niebezpieczne, niezagospodarowane, takie, które nie spełniają swojej roli na osiedlu, ale również miejsca z potencjałem, które można na nowo zagospodarować. Zależało nam, by rozmowę o inwestycjach osiedlowych rozpocząć od potrzeb mieszkańców. Chcieliśmy

⁷ Treść regulaminu znajduje się w załączniku nr 1.

uniknąć sytuacji, w której dyskusja zaczyna się od przedstawiania gotowych rozwiązań.

Mapy osiedla zawierały informacje, które z obszarów są wyłączną własnością gminy, czyli obszarami na których rada osiedla może zrealizować inwestycje. Informacje te pozwalały zatem częściowo zweryfikować, czy dany teren jest „w zasięgu” rady osiedla⁸. Problemy jednak mieszkańcy zaznaczali na obszarze całego osiedla. Diagnoza ta z założenia miała nie tylko być wykonana wyłącznie na potrzeby projektu, ale również miała wskazywać inne problemy osiedla, o których wiedza mogła być w przyszłości przydatna radzie osiedla.

Po pracy w grupach mieszkańcy prezentowali problemy na forum. Tu była możliwość poznania jakie problemy na osiedlu dostrzegają inni i pozwalała mieszkańcom wyrobić sobie zdanie, co tak naprawdę warto zmienić priorytetowo. Były to zagadnienia najróżniejszego typu, np.: niebezpieczne skrzyżowanie, zarosnięta/zaniedbana przestrzeń, teren po spalonej szkole, zniszczony chodnik, dzikie wysypisko śmieci, brak oświetlenia, czy obszary częstych kradzieży. Problemy te były omawiane przez uczestników spotkania. Każdy mógł dopytać o szczegóły, wyrazić swoją opinię.

Na forum grupy zastanawialiśmy się, na rozwiązanie jakich problemów możemy mieć wpływ. Pierwsze informacje, zebrane od mieszkańców, pozwoliły na stworzenie mapy. Problemy zaznaczone poza obszarem gruntów gminnych, na których mogą inwestować „swoje” środki rady osiedla, naturalnie odpadały. Z kolei inne problemy nie były możliwe do rozwiązania poprzez inwestycje, a wiązały się raczej głównie ze złym funkcjonowaniem niektórych służb (np. problem dzikiego wysypiska śmieci). Trzecią grupą problemów, które nie mogły zostać realizowane, były te, których rozwiązanie wiązałoby się ze znacznie większym nakładem finansowym, niż który był w dyspozycji osiedla. Po wstępnej weryfikacji problemów, mieszkańcy wybierali pięć, które ich zdaniem były najważniejsze dla osiedla i nad którymi chcieliby dalej pracować.

Każdy mieszkaniec miał do dyspozycji trzy punkty, które mógł przyznać problemom, które uznał za najważniejsze. Mógł je przyznać jednemu problemowi bądź rozdysonować pomiędzy kilka z nich. Mieszkańcy decydowali o tym sami. Pięć problemów, które uzyskały największą ilość punktów, stały się przedmiotem pracy mieszkańców na kolejnym spotkaniu.

II spotkanie – Zamieniamy problemy w pomysły

Na drugim spotkaniu mieszkańcy pracowali nad wybranymi wcześniej problemami priorytetowymi. Plan pracy był ułożony tak, iż uniemożliwiał proponowanie nowych problemów osobom, które przyszły po raz pierwszy dopiero na drugie spotkanie. Nowi uczestnicy wchodzili już w trwający cykl i mogli dołączyć jedynie

⁸ Mapa nie zawsze pomagała sprawdzić, kto jest właścicielem gruntu. W większości przypadków wymagało to dalszego potwierdzenia.

do grup pracujących na wcześniej wybranych priorytetach. Decyzja o tym ograniczeniu była uwarunkowana koniecznością płynnego przebiegu cyklu. Zależało nam również na tym, aby uczestnicy skupili się przede wszystkim na najważniejszych zagadnieniach, dobrze dopracowując swój pomysł. Środki, będące w dyspozycji mieszkańców, były z resztą i tak na tyle niewysokie, że generowanie dużej liczby projektów mogło nie mieć sensu.

Każdy z obecnych wybierał problem, nad którym chciał pracować. W ten sposób tworzyły się grupy projektowe, które wspólnie opracowywały rozwiązania. Mieszkańcy nie musieli „wiązać się” z jednym pomysłem. Mogły współpracować z różnymi z grupami, proponować rozwiązania innym.

Pracę w grupach rozpoczynano od burzy mózgów. Tu generowano wszelkie pomysły, jakie przychodziły uczestnikom do głowy, na rozwiązanie problemu. Na tym etapie nie zastanawiano się nad racjonalnością proponowanych rozwiązań, ideą było zebranie różnych punktów widzenia. Chodziło o to, by nie rezygnować z pomysłów, które na wstępie mogły wydawać się nierealne bądź bezwartościowe. Głównie dlatego, iż często z pozoru błahe rozwiązania okazują się po przeanalizowaniu najlepsze. Po pracy w grupach, pomysły przedstawiano na forum. Proponowanym rozwiązaniom przysłuchiwały się inne grupy, które mogły pomagać prezentującym.

Przekuwamy pomysł na projekt

Na koniec spotkania prezentowany był zawsze formularz projektu⁹. Zadaniem, jakie czekało mieszkańców, było „ubranie” i dopracowanie ich pomysłów w spójną koncepcję. Formularz wymagał opisu problemu, uzasadnienia potrzeb inwestycji, a także dokładnego wskazania grup mieszkańców, którzy z niej skorzystają. Koniecznym zadaniem było również oszacowanie budżetu. Możliwym było również załączenie rekomendacji bądź dodatkowych materiałów (np. map, rysunków, zdjęć itp.). Chodziło o to, by złożony projekt mógł być później zrealizowany zgodnie z tym, jak mieszkańcy go sobie wyobrażali. Załączenie map i rysunków miało zapewnić np.: zrealizowanie inwestycji w dokładnie wskazanym miejscu lub zakup elementów do projektu dokładnie takich, jak chcieli mieszkańcy.

We współpracy z urzędem

Na drugim spotkaniu osiedlowym pracy mieszkańców przyglądali się pracownicy delegatury urzędu miasta, którzy mieli pełnić przede wszystkim funkcję doradcą. Chodziło o to, by potwierdzić, czy pomysły, z którymi wyjdą mieszkańcy, będą mogły zostać zrealizowane. Nie zawsze było to możliwe, z uwagi na ogólnikowość pomysłów lub ze względu na brak pełnej wiedzy urzędników na temat możliwości inwestowania na danym terenie. Pomoc była przydatna również pomiędzy spotkaniami. Pomiedzy spotkaniami urzędnicy sprawdzali, na ile pomysły mieszkańców odpowiadają przeznaczeniu terenu (np. planom zagospodarowania przestrzeni), na ile są one zgodne z uwarunkowaniami prawnymi, jakie są przybliżone koszty elementów projektu. Na trzecim spotkaniu dysponowaliśmy już więc pełniejszą wiedzą na temat możliwości realizacji pomysłów.

Już podczas konsultacji na dwóch pierwszych osiedlach (Zdrowie-Mania, Retkinia Zachód-Smulsko), dał się odczuć brak przedstawicieli innych jednostek miejskich, jak np. Zarządu Dróg i Transportu czy wydziału ochrony środowiska. Głównie dlatego, iż mieszkańcy nie mogli otrzymać wielu informacji na miejscu, podczas spotkania. Uległo to zmianie w przypadku kolejnych osiedli, gdzie przedstawiciele tych jednostek wzięli udział w konsultacjach. Dzięki temu mieszkańcy mogli już na spotkaniu dowiedzieć się, jakie są np. koszty projektu dla budowy oświetlenia ulicy bądź budowy chodnika. Całkowitej pewności, co do wykonalności inwestycji, jednak nie uzyskiwali.

Pomimo obecności urzędników na spotkaniach, projekty powinny być całkowicie sprawdzane po ostatecznym ich złożeniu. Przy okazji pierwszych cykli konsultacji nie założyliśmy jednak czasu na sprawdzenie gotowych projektów (weryfikacja odbywała się w trakcie). Uległo to zmianie przy konsultacjach na osiedlu Śródmieście-Wschód, gdzie, pomiędzy 3 spotkaniem a głosowaniem, założony został czas ponad jednego miesiąca na zweryfikowanie projektów. Do tego celu powstał formularz weryfikacji projektów, gdzie swoje uwagi do

⁹ Wzór formularza wniosku znajduje się w załączniku nr 3.

projektów mieszkańców mogli przekazywać przedstawiciele jednostek urzędu miasta¹⁰. Na takim formularzu można było odnotować czy dany projekt jest możliwy do realizacji pod względem prawnym, a jeśli nie, dać wskazówki, jak można projekt skorygować.

¹⁰ Wzór formularza weryfikacji projektów znajduje się w załączniku nr 9

Chodziło tu o to, aby uniknąć problemu rozbieżności zdań różnych jednostek organizacyjnych, co do możliwości realizacji danych pomysłów. Z problemem tego typu mieliśmy do czynienia np. na Osiedlu Zdrowie-Mania. Tam, jeden z projektów planowany był na obszarze objętym planem zagospodarowania przestrzennego, gdzie, według planu, znajdowały się „istniejące grupy zieleni nieurządzonej do ochrony i uporządkowania”¹¹. Inne zdanie, co do możliwości uporządkowania tego miejsca miał wydział ochrony środowiska, który dopuszczał możliwość ingerencji w młody drzewostan (do 10 lat), a jeszcze inne delegatura Łódź Polesie, która wykluczała możliwość jakiegokolwiek ingerencji Rady Osiedla na tym terenie. Sprawę komplikował również niejasny plan zagospodarowania przestrzennego, w którym nie określono, na czym miałyby polegać jego „ochrona i uporządkowanie”.

III spotkanie – nie taki budżet trudny jak się wydaje

Na trzecim spotkaniu dopracowywano projekty. Dzięki informacjom uzyskanym pomiędzy spotkaniami, mieszkańcy zwykle mieli już pełniejszą wiedzę, na co w swoich projektach „mogą sobie pozwolić” i ile by one kosztowały. Zdarzały się sytuacje, że na trzecie spotkanie mieszkańcy przychodzili już z gotowymi projektami, z dokładnie wyliczonym kosztorysem (tak było na osiedlu Zdrowie-Mania, Retkinia Zachód-Smulsko). Wielu z nich samodzielnie odwiedzało jednostki

¹¹ Uchwała Nr LXIV/146 0/01 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 18 lipca 2001 r. o miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi położonej w rejonie ulic: Krańcowej, Rokitny, Zyndrama i Minerskiej.

organizacyjne miasta, dowiadując się o możliwości realizacji przedsięwzięcia, a także weryfikowało koszty robocizny, kontaktując się z jednostką, która mogłyby realizować określone w projekcie usługi (projekt Solec-Borowa). Inni autorzy projektów wyszukiwali ceny konkretnych części projektu (np. wyposażenia placów zabaw) w internecie, na tej podstawie opracowując budżet. Jak się więc okazało, przygotowanie budżetu nie było tak trudne, jak się nam z początku wydawało. Niemniej jednak znalazło się grono mieszkańców, które miało z tym problem i nie potrafiło oszacować kosztów projektu. Oczywiście, brak kosztorysu mógł wynikać nie tylko z braku umiejętności, ale również z niewystarczającego zaangażowania w przygotowanie zadania.

Trzecie spotkanie było ostatecznym terminem dla złożenia projektów (wyjątkiem było osiedle Śródmieście-Wschód, gdzie czas został wydłużony). Projekty były zamieszczane w internecie tak, by mieszkańcy osiedla, jeszcze przed głosowaniem, mogli poznać zgłoszone inwestycje. Na zakończenie trzeciego spotkania prezentowana była metoda głosowania, która czekała wszystkich na ostatnim spotkaniu. Było to głosowanie preferencyjne, różniące się znacznie od „typowego”, większościowego, stąd zależało nam by mieszkańcy wiedzieli o jego formule wcześniej.

IV spotkanie – przyznajemy punkty pomysłom

Na czwartym spotkaniu odbywało się głosowanie. Oznaczało to, że spośród zgłoszonych projektów tylko jeden mógł być przeznaczony do realizacji. Mieszkańcy, którym zależało na realizacji „ich pomysłu”, namawiali więc sąsiadów, znajomych, by przyszli na spotkanie i zagłosowali. Na ostatnim spotkaniu była więc zawsze największa frekwencja¹². Dzięki temu w proces decydowania o osiedlowych pieniądzach włączyli się również Ci, którzy nie wiedzieli o wcześniejszych spotkaniach bądź wcześniej nie widzieli potrzeby uczestniczenia w nich.

Na początku czwartego spotkania ponownie prezentowana była metoda głosowania preferencyjnego. Polegała ona na tym, że na karcie do głosowania mieszkańcy przydzielać mogli projektom punkty, zgodnie z tym, które z nich uważali za najlepsze, a które za mniej ważne (w kolejności preferencji). Najczęściej była to punktacja od 0 do 3, a zależało to od ilości zgłoszonych na danym osiedlu projektów. W tej skali „3” oznaczało „preferuję projekt najbardziej”, „2” - uznaję projekt za wart realizacji, a „1” - preferuje projekt mniej w stosunku do poprzednich. Na kartach do głosowania zakładaliśmy również możliwość pozostawienia pustego miejsca, w przypadku projektów, których realizacji nie popieramy, bądź które uznajemy za najmniej ważne. Wynikiem głosowania miała być lista projektów,

¹² Na osiedlach Retkinia Zachód-Smulsko, Zdrowie-Mania, Lublinek-Pienista udział w głosowaniu oscylował w granicach od 36 do 48 osób. Zdecydowanie najmniej osób głosowało na osiedlu Śródmieście-Wschód (17). Pierwsze trzy spotkania na każdym z osiedli charakteryzowały się dużą zmiennością liczby uczestników (od 7 osób na II spotkaniu na osiedlu Retkinia Zachód-Smulsko, po 28 na II spotkaniu Zdrowie Mania). Średnio w spotkaniu osiedlowym uczestniczyło 22 mieszkańców.

uszeregowanych zgodnie z tym, ile zdobyły punktów. Pierwszy projekt na liście przeznaczony był do realizacji.

Co istotne, nie można było sumować punktów i przydzielić np. 6 punktów swojemu ulubionemu projektowi. Ponadto, aby głos był ważny, mieszkaniec musiał rozdysponować wszystkie posiadane przez siebie punkty. Nie mógł więc postawić jedynie „3” przy jednym projekcie, a pozostałą punktację („2” i „1”) pominąć¹³.

Metoda głosowania też się liczy

Dlaczego wybraliśmy taką metodę głosowania, zamiast „tradycyjnej”? Głównie dlatego, że tu mieszkaniec miał możliwość zaznaczenia kilku wariantów. Nie był więc ograniczony do jednego krzyżyka, ale mógł również wskazać, który projekt popiera w drugiej bądź w trzeciej kolejności (w przypadku głosowania większościowego takiej możliwości nie ma). Oznaczało to też, że każdy oddany głos liczył się w końcowym rozrachunku, a nie tak, jak w głosowaniu większościowym, gdzie głos może po prostu przepaść.

W przeciwieństwie do głosowania większościowego, metoda ta pokazuje konsensus. Tu niekoniecznie musi wygrać projekt, który jest pierwszym wyborem dla największej grupy mieszkańców. Może się przecież okazać, że równie duża grupa osób uzna ten sam projekt za niepotrzebny, nie przydzielając mu w ogóle

¹³ Informacja o zasadach głosowania, jaka przekazywana była mieszkańcom, dostępna jest w załączniku nr 5.

punktów. Wtedy taki projekt może zgromadzić mniejszą ilość punktów niż inny pomysł, który duża grupa mieszkańców najczęściej oceni na „2” (czyli uzna go za wart realizacji). Tym sposobem najbardziej potrzebny najszerszej grupie mieszkańców może okazać się projekt, który przez większość wskazany był w drugiej kolejności, a który w przypadku głosowania większościowego mógłby nie być w ogóle wskazany. W ten sposób możemy uzyskać rozwiązanie, które godzi różne strony. Możemy osiągnąć konsensus.

Metoda głosowania wzbudziła wiele kontrowersji na osiedlu Retkinia Zachód-Smulsko. Niektórzy mieszkańcy byli niezadowoleni, iż muszą oddawać głos na kilka projektów, chcąc głosować tylko i wyłącznie na swój projekt z pominięciem reszty. Namawiali nawet innych mieszkańców do zmiany zaproponowanej metody bądź zbojkotowania głosowania. Wbrew pozorom to był to dla nas bardzo dobry znak - było widać, że mieszkańcom naprawdę zależy. Ostatecznie, przy współudziale radnych osiedlowych, udało się załagodzić atmosferę i przekonać mieszkańców do metody głosowania. Jak się później okazało, żadna z osób nie oddała nieważnego głosu. Na pozostałych osiedlach ta metoda nie wzbudzała kontrowersji.

Świadomy głos

Każdy ze zgłoszonych projektów był prezentowany i omawiany na forum. Każdy z projektodawców został dopytany, jak oszacował budżet, a także jakie grupy mieszkańców skorzystają z inwestycji oraz jakie będą skutki zaniechania realizacji

tego projektu. W przypadku niejasności oraz wątpliwości mieszkańcy również zadawali pytania autorom. Dzięki temu mieszkańcy mogli głosować świadomi tego, jakie rozwiązania popierają. Nie było możliwości, że ktoś głosuje „w ciemno”. Po dyskusji, każdy z mieszkańców miał ogłęd na ile dany pomysł może przydać się mieszkańcom i na ile jego realizacja jest realna (np. poznając, jak mieszkańcy oszacowali budżet i z kim konsultowali pomysł). Zwykle więc pomysły mniej dopracowane bądź nieprzyjemne dla części mieszkańców były oceniane gorzej.

Udział w głosowaniu wziąć mogli jedynie mieszkańcy osiedla, którzy ukończyli 16 lat, za okazaniem dowodu osobistego lub innego dokumentu potwierdzającego miejsce zamieszkania i wiek (np. legitymacja uczniowska) bądź poprzez podpisanie oświadczenia deklarującego zamieszkanie na terenie osiedla¹⁴. Wypełnioną kartę do głosowania mieszkańcy przekazywał komisji złożonej z organizatorów projektu, która, po oddaniu wszystkich głosów, liczyła je¹⁵. Głosy były liczone od razu na spotkaniu, a wyniki głosowania, na bieżąco wprowadzane, były wyświetlane na ekranie. Dzięki temu każdy mieszkaniec mógł śledzić liczenie wyników głosowania „na żywo”.

4. Projekty zgłoszone przez mieszkańców

W sumie na czterech osiedlach mieszkańcy zgłosili 12 projektów¹⁶. Oto one:

Osiedle Retkinia Zachód-Smulsko:

1. **Projekt chodnika na ul. Gimnastycznej** - zakładał docelowe stworzenie chodnika na jednej z bardziej ruchliwych ulic osiedla.
2. **Skwerek rekreacyjny dla maluchów i seniorów** - mieszkańcy chcieli zorganizować na osiedlu miejsce do aktywnego spędzania czasu. Planowali postawienie ławeczek, stolika do szachów, zrobienie placu do gry w boule itp.
3. **Bezpieczne przejście to dobry znak!** - projekt zakładał zabezpieczenie jednego z osiedlowych skrzyżowań poprzez montaż sygnalizatorów świetlnych.
4. **Otworzenie ul. Pływackiej od ul. Popieluszki** - projekt zakładał otwarcie ślepej ulicy i połączenie jej z siecią innych ulic.

Osiedle Lublinek-Pienista:

1. **Las Lublinek - Staw Bielice** - miejsce z potencjałem - projekt zakładał zagospodarowanie terenu często odwiedzanego przez mieszkańców oraz wyposażenie go w elementy małej architektury (kosze na śmieci, ławostoły, stojaki dla rowerów).

¹⁴ Wzór oświadczenia dostępny jest w załączniku nr 7.

¹⁵ Wzór karty do głosowania dostępny w załączniku nr 6.

¹⁶ Wszystkie projekty są dostępne na stronie www.gloslodzian.pl.

2. **Plac zabaw na terenie osiedla Lublinek-Pienista** - projekt zakładał stworzenie miejsca, w którym rodzice i opiekunowie mogliby, wraz z dziećmi, aktywnie spędzać czas.

Osiedle Zdrowie-Mania:

1. **Poprawa bezpieczeństwa skrzyżowania ul. Borowej i Solec** - projekt zakładał rozwiązanie problemu zalewania okolicznych posesji przez wodę burzową spływającą ulicą Borową.
2. **Plac zabaw i rekreacji przy ul. Rokitny i Zyndrama** - projektodawcy zaplanowali teren rekreacyjny dla mieszkańców osiedla proponując zagospodarowanie go elementami drobnej architektury.
3. **Wykonanie projektu i realizacja przebudowy wejścia do parku na Zdrowiu** od strony ul. Krakowskiej, jako przedłużenie ul. Michałowicza w stronę al. Gen. G. Orlicz - Dreszera oraz al. Unii Lubelskiej. Projekt zakładał wytyczenie ciągu spacerowego w parku na Zdrowiu.

Osiedle Śródmieście-Wschód:

1. **Podwórko wielu pokoleń** - projekt zakładał zwiększenie bezpieczeństwa i remont podwórka przy ul. Pomorskiej 54 (doświetlenie podwórka oraz wymianę zniszczonej nawierzchni, nasadzenie kwiatów, itp.).
2. **Rowerowa rewolucja** - projekt zakładał stworzenie ścieżki rowerowej przy ul. Rewolucji 1905 r., pl. Pokoju i ul. Uniwersyteckiej i zainstalowanie separatorów ruchu.
3. **Rewitalizacja północnej części Parku im. Matejki** - projekt zakładał rewitalizację północnej części parku poprzez postawienie urządzenia zabawowego dla dzieci, mebli parkowych (ławki) oraz nasadzenia ozdobnych roślin.

Zwycięskimi projektami na osiedlach okazały się:

- na osiedlu Retkinia Zachód-Smulsko - projekt chodnika na ul. Gimnastycznej,
- na osiedlu Zdrowie-Mania - projekt - Poprawa bezpieczeństwa skrzyżowania ul. Borowej i Solec,
- na osiedlu Lublinek Pienista - projekt placu zabaw,
- na osiedlu Śródmieście-Wschód - Rowerowa Rewolucja - projekt ścieżki rowerowej.

5. Udział radnych osiedlowych w projekcie

Udział radnych w procesie był różny. Niektórzy byli bardzo aktywni i uczestniczyli we wszystkich spotkaniach, współtworzyli projekty. Inni byli raczej biernymi obserwatorami, brali udział w spotkaniach, ale nie byli mocno zaangażowani. Była również duża grupa radnych, która w ogóle nie pojawiła się na spotkaniach i zupełnie nie interesowała się projektem. Zdarzały się też sytuacje, że radni pojawiali się na spotkaniach mając wyraźnie negatywne nastawienie do projektu bądź nie wyrażając woli współpracy z mieszkańcami¹⁷.

Poniżej prezentujemy opinie o projekcie tych radnych, którzy w swoich radach osiedli odegrali wiodące role w promocji projektu i jego realizację na osiedlach.

» *Dzięki udziałowi w projekcie mogliśmy przekazać mieszkańcom, czym zajmuje się rada osiedla. Wspólnie określiliśmy problemy osiedla oraz jego potencjał. Pozwoli to radzie osiedla planować kolejne działania zgodnie z oczekiwaniami mieszkańców. Zamierzamy kontynuować spotkania, dzięki którym będziemy lepiej poznawać potrzeby mieszkańców i prowadzić skuteczny dialog obywatelski.*

Marcin Objajski, Rada Osiedla Retkinia-Zachód Smulsko

» *Tego typu inicjatywa jest bardzo dobrym sposobem na to, by ludzie mogli chociaż na chwilę wyjść ze swoich czterech ścian. Daje to możliwość zintegrowania obywateli. Jeśli radzie osiedla zależy na budowie społeczeństwa zintegrowanego, potrafiącego działać wspólnie, to taki projekt wyłoni osoby chętne do działania.*

Elżbieta Pawlak, Rada Osiedla Zdrowie-Mania

» *Chcielibyśmy pokazać, że można decydować o tym, co dzieje się wokół nas i za nasze pieniądze. Bo kto nie zna lepiej własnego podwórka niż jego mieszkańcy. I to oni powinni, za naszym pośrednictwem, nadawać tor zmianom na osiedlu - w swojej małej ojczyźnie. To mieszkańcy nas wybrali i dla nich działamy, myślę, że warto się dobrze poznać - nawiązać dialog, aby później lepiej artykułować interesy.*

Adam Sosnowski, Rada Osiedla Śródmieście-Wschód

» *Projekt „Głos Łodzian się liczy” okazał się być inicjatywą zasługującą ze wszech miar na uznanie. Idealnie wyzwolił wszystkie najbardziej zacne i szlachetne pokłady nie tylko ideałów demokracji, ale jej rzeczywistej praktyki.*

Adam Rogala-Lewicki, Rada Osiedla Lublinek-Pienista

¹⁷ Na pierwszym spotkaniu na osiedlu Śródmieście-Wschód grupa radnych osiedlowych usiadła na końcu sali i obserwowała co się dzieje. Na prośbę prowadzącej o włączenie się do prac w grupie odmówili i jedynie przyglądali się dalej. Taka sytuacja mogła mieć znaczny wpływ na komfort pracy uczestników oraz na ich chęć do swobodnego wyrażania swoich opinii.

6. Mieszkańcy o Głosie Łodzian

Dobra organizacja spotkań, potrzeba realizacji tego typu inicjatyw, niewystarczająca promocja przedsięwzięcia, to główne wnioski z badań ankietowych, które przeprowadziliśmy podczas ostatniego spotkania na każdym z czterech osiedli. W sumie spłynęły do nas ankiety od 110 mieszkańców¹⁸. Zdecydowana większość oceniła działania w ramach projektu dobrze bądź bardzo dobrze.

Wszyscy spośród badanych byli zgodni co do tego, że to właśnie mieszkańcy powinni mieć wpływ na decyzje o wydatkowaniu środków z budżetu osiedla. Ponadto, aż 71 ankietowanych osób uważało, że powinni mieć również wpływ na decyzje o wydatkowaniu środków z budżetu całego miasta. Jak się również okazało 64 osoby nigdy wcześniej nie spotkało się z pojęciem budżet obywatelski/partycypacyjny. Oznacza to, że istnieje potrzeba uświadomienia mieszkańców, czym są tego rodzaju inicjatywy, jak za ich pośrednictwem można wpływać na najbliższe otoczenie. Niemal wszyscy uczestnicy (107 osób) podkreślili ponadto, że wzięliby ponownie udział w spotkaniu, na którym ich głos, wraz z głosami innych mieszkańców, decydowałby bezpośrednio o sfinansowaniu inwestycji na osiedlu. To pokazuje, jak bardzo tego typu inicjatywy są potrzebne, jak świadomość tego, że możemy mieć wpływ na otoczenie, w którym żyjemy, działa mobilizująco.

¹⁸ Wzór ankiety dla mieszkańca dostępny jest w załączniku nr 8.

Wielu mieszkańców było bardzo zadowolonych z możliwości włączenia się w podejmowanie decyzji o inwestycji na swoim osiedlu. Wymienili oni szereg zalet projektu.

Mocnym punktem spotkań było to, że może wziąć w nich udział każdy mieszkaniec i zadecydować o inwestycjach w najbliższej okolicy - cytat ten doskonale obrazuje opinie wielu mieszkańców osiedla Zdrowie-Mania. Wśród najczęściej wymienianych mocnych punktów spotkań wskazywano min. na:

- aktywizację mieszkańców,
- możliwość integracji z innymi mieszkańcami,
- możliwość prowadzenia dyskusji na forum publicznym,
- dobry kontakt z ludźmi,
- profesjonalny sposób prowadzenia spotkań, dyscyplina i wiedza prowadzących,
- zwrócenie uwagi na problemy mieszkańców osiedla,
- sposób informowania o spotkaniu - ulotki, itp.,
- dobra organizacja spotkań,
- możliwość decydowania o budżecie.

Większość z uczestników spotkania miała szansę po raz pierwszy zetknąć się z partycypacją w zarządzaniu środkami publicznymi, mogli poczuć, że mają wpływ na cokolwiek, co dzieje się na ich osiedlu - to jeden z kolejnych cytatów podkreślających pozytywny odbiór projektu ze strony mieszkańców.

Jak się okazało, 86 osób oceniło działania w ramach projektu „Głos łodzian się liczy” dobrze bądź bardzo dobrze. 14 osób oceniło je źle bądź bardzo źle, 16 osób oceniło je „tak sobie”. Często złą oceną projektu wynikała ze słabej, zdaniem uczestników, promocji spotkań na osiedlach. Wyniki potwierdziły, że projekt ten cieszy się dużym uznaniem wśród mieszkańców, jednak trzeba mieć na uwadze fakt, jak różne są oczekiwania ludzi, którym należy sprostać, aby projekt mógł zyskać jeszcze szersze poparcie.

Czego zabrakło?

Najczęściej pojawiającą się rekomendacją na wszystkich osiedlach było poprawienie promocji projektu, przede wszystkim zwiększenie ilości dystrybuowanych plakatów oraz ulotek na osiedlu. Zwracano również uwagę na potrzebę zwiększenia promocji w mediach. Na osiedlu Zdrowie-Mania, Retkinia Zachód-Smulsko i Śródmieście-Wschód wskazywano, iż o spotkaniach mieszkańcy dowiadawali się zbyt późno. Na osiedlu Retkinia Zachód-Smulsko, największe kontrowersje wzbudziła metoda głosowania - zmodyfikowana metoda Bordy (negatywnie na jej temat wypowiedziało się 6 ankietowanych osób). Często uczestnicy zwracali również uwagę na potrzebę zwiększenia budżetu na inwestycje, które mieliby wybierać mieszkańcy. Oprócz tego, do wyróżniających się propozycji zmian zgłoszonych na osiedlach zaliczyć można:

- ograniczenie liczby spotkań w ramach konsultacji bądź czasu ich trwania
(*cyt. ludzie nie mają czasu albo chęci przychodzić tak wiele razy*),

- potrzeba zapewnienia konsultanta mogącego wspomóc w oszacowaniu kosztów projektu,
- informowanie o tym, że istnieje możliwość zwrócenia się do rady osiedla z propozycjami inwestycji przez cały czas,
- wydłużenie czasu pomiędzy poszczególnymi spotkaniami,
- potrzeba informowania mieszkańców o spotkaniach bezpośrednio przez członków rady osiedla,
- umożliwienie przesyłania pomysłów na projekt przez internet,
- umożliwienie udziału w głosowaniu osobom pracującym na osiedlu,
- liczne głosy mieszkańców osiedla Zdrowie-Mania o braku kompetentnych pracowników z urzędu miasta, z którymi ludzie chcieliby porozmawiać (cyt. *Dwie urzędniczki obecne na spotkaniu nie potrafiły nawiązać odpowiedniego kontaktu z mieszkańcami*),
- jeden z mieszkańców zaapelował również o skłonienie pozostałych do większej współpracy, wolnej od zaciętej rywalizacji.

Co pomagało, co przeszkadzało?

Respondenci ocenili również organizację pracy na spotkaniach, wskazując elementy, które były pomocne oraz te, które przeszkadzały im podczas pracy.

Elementy pomocne:

- środki audiowizualne (projektor, mikrofon, mapy, itp.) - na ten element zwracały uwagę szczególnie osoby starsze,
- prowadzenie spotkań przez profesjonalistów,
- ulotki informacyjne,
- dobre opisanie zasad, dokładny harmonogram obrad,
- wskazówki od prowadzących,
- jasne reguły spotkań,
- dobra organizacja,
- bezpośredni kontakt z prowadzącymi,
- zaproszenie na spotkanie osób kompetentnych i pomocnych w konkretnych projektach.

Elementy przeszkadzające:

- hałas na korytarzu/brak spokojnej sali¹⁹,
- dywagacje uczestników, które nie dotyczyły projektów,
- słaba dyscyplina uczestników,

¹⁹ Uwaga zgłoszona przez mieszkańców osiedla Zdrowie-Mania, gdzie spotkania odbywały się w jednej z osiedlowych szkół.

- dyskusje podczas ostatniego spotkania, prowadzone przez osoby, które nie uczestniczyły w nich od początku,
- nieodpowiednie godziny spotkań,
- niestety większość uczestników pierwszych dwóch spotkań (ponad 90%) oraz spotkania trzeciego (50%) to byli członkowie rady osiedla,
- zła organizacja spotkań, bardzo niska frekwencja,
- upał.

Uczestnicy spotkań zwracali uwagę na małą promocję projektu. Większość z nich dowiedziało się o nim od mieszkańców osiedla lub z rozłożonych na osiedlu ulotek. Tylko 9 z nich dowiedziało się o projekcie za pośrednictwem internetu (w tym 5 osób z osiedla Śródmieście-Wschód), a jedynie 2 z mediów lokalnych. 18 osób dowiedziało się o projekcie z innego źródła, powołując się na radę osiedla, urząd miasta oraz Centrum OPUS. Z uzyskanych informacji można wysnuć wnioski, iż w przyszłości, przy tego typu inicjatywach, należy wyraźnie wzmocnić tryb bezpośredniego informowania odbiorców, gdyż to właśnie tą drogą najczęściej mieszkańców dowiaduje się o konsultacjach. Internet wydaje się być narzędziem uzupełniającym, tym bardziej, iż dla osób powyżej 40 roku życia (stanowiącej dużą część uczestników konsultacji) nie stanowi on głównego kanału komunikacyjnego (do takiego wniosku prowadzą wyniki ankiet). W przyszłości zwrócić warto uwagę na lepsze nagłośnienie wydarzenia w mediach. Do rozważenia jest także liczba spotkań z mieszkańcami²⁰.

Z ankietowanych osób, aż 36 wzięło udział tylko w ostatnim spotkaniu (głosowaniu), a jedynie 21 osób wzięło udział we wszystkich spotkaniach. Osoby, które wzięły udział w ponad jednym spotkaniu, zazwyczaj miały więcej sugestii dotyczących projektu.

Wśród ankietowanych było 61 kobiet i 42 mężczyzn. Najliczniejszą grupą były osoby znajdujące się w przedziale wiekowym 25-40 lat (co najmniej 40 osób), 40-60 (co najmniej 22 osoby) oraz w przedziale wiekowym 60+ (co najmniej 11 osób). 70 osób posiadało wykształcenie wyższe²¹.

7. Rada programowa projektu

Rozpoczynając projekt zaprosiliśmy do współpracy przedstawicieli urzędu miasta, rady miejskiej i organizacji pozarządowych. Po pierwsze chcieliśmy stworzyć grupę, która pomogłaby lepiej zrealizować projekt, a także zbudować poparcie

²⁰ Być może przy regularnym, corocznym procesie, nie ma potrzeby poświęcać każdorazowo jednego spotkania na diagnozę, a rozpoczynać od razu od propozycji pomysłów.

²¹ Nie wszystkie ankiety były kompletne, stąd nie uzyskaliśmy pełnej informacji co do struktury wieku uczestników.

dla pomysłu wśród decydentów, od których w przyszłości może zależeć wdrożenie budżetu obywatelskiego w życie.

Do udziału w pracach rady programowej zaprosiliśmy wiceprezydent Łodzi, przewodniczącego i wiceprzewodniczącą komisji ds. jednostek pomocniczych rady miejskiej, dyrektora i wicedyrektora wydziału spraw społecznych, urzędników zajmujących się współpracą z radami osiedli oraz organizacje pozarządowe zainteresowane tematyką partycypacji.

Spotkania rady programowej miały z początku charakter poznawczy. Prezentowaliśmy na nich założenia projektu, jego cele, idee. Później zastanawialiśmy, jak realizować poszczególne działania w projekcie - np. jak angażować rady osiedla do współpracy lub w jaki sposób najlepiej promować projekt.

To m.in. na posiedzeniach rady programowej zastanawialiśmy się, jak zaangażować rady osiedla do współpracy i jak sformułować zasady współpracy, by nie zniechęcić rad do udziału w projekcie. Podczas spotkania padały argumenty, iż do tego, aby w przyszłości rady osiedla przejęły rolę jednostek konsultujących ważne zagadnienia z mieszkańcami, powinniśmy już teraz dawać im odpowiedzialne zadania, przy których rady by się uczyły. Pojawiły się nawet propozycje, by radnym dać jeszcze dodatkowe zadania (jak np. protokołowanie spotkań konsultacyjnych), bo im więcej zrobiliby sami, tym więcej by się nauczyli i bardziej zaangażowaliby się w projekt.

Na dalszym etapie przebiegu projektu, gdy kończyły się już spotkania osiedlowe, rada programowa zastanawiała się, jak w przyszłości można by poprowadzić

taki cykl, gdyby miał realizować go już samodzielnie urząd miasta. Bazując na zdobytych informacjach oraz doświadczeniach z pracy na osiedlach, rada programowa wypracowała rekomendacje dla wdrożenia budżetu osiedlowego w Łodzi.

Rekomendacje Rady Programowej

1. **Program jest dobrowolny.** Uczestniczą w nim tylko rady osiedla, które same się do niego zgłosiły.
2. **Mieszkańcy podejmują decyzje wiążące.** Proces nie może traktowany jedynie jako konsultacje. Wynik głosowania mieszkańców musi być wprowadzany w życie. Stąd też zawsze powinno być jasne, jakiej wysokości budżet jest przeznaczony do dyspozycji mieszkańców.
3. **Program powinien mieć jasno określone reguły włączania mieszkańców w proces oraz utrzymywanie kontaktu z mieszkańcami w trakcie trwania programu.** Mieszkańcy mają dostęp do informacji na temat terminów spotkań osiedlowych, zasad prowadzonego procesu, wiedzą do kogo mają zgłaszać się z pytaniami itp.
4. **Prowadzona jest szeroka promocja programu.** Ważne jest, by w skuteczny sposób dotrzeć do mieszkańców, zarówno na terenie osiedla, jak i poprzez media. Zaproponowano różne narzędzia promocji, np.: konferencja prasowa z udziałem przedstawicieli urzędu miasta i rady, która rozpoczynałaby cykl spotkań, plakaty promujące program zamieszczane na klatkach schodowych (mieszkańcy zwykle tam spodziewają się ogłoszeń), gazetki osiedlowe itp.
5. **Zbudowanie wysokiej rangi programu i jej marki.** Warto zadbać o to, by program był wyraźnie rozpoznawalny wśród mieszkańców i ceniony, by mieszkańcy chcieli brać w nim udział. Dlatego patronować projektowi mogłaby dalej prezydent miasta. Rady osiedla, uczestniczące w programie, mogły otrzymywać świadectwa/wyróżnienia, a efekty programu mogłyby być prezentowane na forum rad osiedlowych - np. konwencie przewodniczących. Ponadto projekty, które doczekały się realizacji, mogłyby być specjalnie oznaczane w przestrzeni (np. poprzez tabliczki „Ten projekt wybrali mieszkańcy”, jako zachęta dla innych).
6. **Radni osiedlowi są aktywnymi uczestnikami procesu.** Radni co najmniej współprowadzą/współorganizują proces. Mogą być wspierani przez urzędników pilotujących proces bądź inne podmioty zewnętrzne (np. realizujące zadania zlecone w ramach programu).
7. **Prowadzony jest coroczny cykl szkoleniowy dla radnych osiedlowych.** Gdy rada osiedla decydowałaby się wziąć udział w programie, delegowałaby swojego przedstawiciela na szkolenie przygotowawcze dotyczące partycypacji i zasad prowadzenia spotkań według zasad obywatelskiego budżetu osiedlowego. W ten sposób radni osiedlowi zdobywaliby kompetencje i umiejętności do tego, jak prowadzić proces z mieszkańcami.

8. **Wprowadzenie instrumentów zachęcających radnych osiedlowych do dzielenia się budżetem.** Wprowadzenie programu powinno wiązać się z wydzieleniem dodatkowych środków dla rad osiedli w budżecie. Bez nich rady niechętnie zgodzą się na oddanie dotychczasowych budżetów do dyspozycji mieszkańców. Dodatkowy budżet byłby dostępny tylko dla tych rad, które zgodziłyby się, aby decyzje podejmowali bezpośrednio mieszkańcy (pozostałe, dotychczasowe formy finansowania rad byłyby utrzymane).
9. **Powołanie zespołu koordynującego obywatelski budżet osiedlowy.** Zespół czuwa nad jakością procesu i wspiera rady osiedla. Może być to komórka urzędu miasta złożona z urzędników (jednym z pomysłów była propozycja powołania pełnomocnika ds. partycypacji), ale może być to również struktura mieszana (organizacje pozarządowe, eksperci itp.). Komórka powinna prowadzić również monitoring realizowanych zadań.

Powyższe rekomendacje nie są gotowymi rozwiązaniami. Są pewną wskazówką, w jakim kierunku powinien być rozwijany obywatelski budżet osiedlowy i jaką powinien mieć formę. Rekomendacje powinny podlegać dalszej ocenie i analizie oraz być wytycznymi dla opracowania spójnego, długookresowego procesu osiedlowego budżetu obywatelskiego. Przy okazji wprowadzania budżetu obywatelskiego warto jeszcze rozważyć uruchomienie mechanizmu sprawiedliwego podziału środków pomiędzy osiedla, w zależności od potrzeb społecznych i zasobów, dla zachowania sprawiedliwości społecznej i eliminacji nierówności. Jest bardzo ważne, by podział finansowych środków miejskich był adekwatny do potrzeb.

Przykładowy cykl budżetu osiedlowego

Bazując na rekomendacjach rady programowej można pokusić się o zaproponowanie przykładowego harmonogramu przebiegu obywatelskiego budżetu osiedlowego. Cykl zakłada rekrutację i szkolenia dla rad osiedli w pierwszym kwartale roku, a zamknięcie prac nad projektami w drugim. Wakacje to czas na weryfikację projektów, a wrzesień na głosowanie. Zwycięskie projekty wpisywane są do budżetu na rok przyszły i w nim realizowane. Takie rozwiązanie jest znacznie lepsze niż założenie realizacji projektów jeszcze w tym samym roku, w którym zostały wybrane. Głównie dlatego, iż takie rozwiązanie umożliwia rozpoczęcie realizacji projektów już na początku przyszłego roku, unikając ryzyka, iż niektóre pomysły nie zostaną zrealizowane z uwagi na kończący się rok budżetowy.

Styczeń

- Przyjęcie budżetu i wyznaczenie wysokości środków przeznaczonych na budżet osiedlowy (projekty będą finansowane z budżetu na kolejny rok, ale koniecznym jest, by startując z cyklem było jasne, jakiej wysokości środki będą do dyspozycji).

Luty

- Nabór rad osiedli chętnych do udziału w programie obywatelskiego budżetu osiedlowego.

Marzec

- Spotkania przygotowawcze i szkolenia dla przedstawicieli rad osiedli, urzędników lub innych osób wspierających proces. Szkolenia dotyczą zasad przygotowania i prowadzenia konsultacji z mieszkańcami, budżetu partycypacyjnego oraz metodologii działań, jakie obowiązywać będą w cyklu (np. zasady promocji, model spotkań, zasady głosowania).

Kwiecień

- Promocja konsultacji społecznych na wybranych osiedlach oraz na poziomie ogólnomiejskim.

Maj/czerwiec

- Spotkania z mieszkańcami i praca nad propozycjami projektów (równoległe na wszystkich osiedlach). Zgłaszanie propozycji projektów przez mieszkańców.

Lipiec/sierpień

- Ocena prawidłowości złożonych wniosków przez odpowiednie jednostki organizacyjne urzędu miasta. Ewentualny czas na korektę wniosków złożonych przez mieszkańców i zamieszczenie ich ostatecznych wersji na portalu poświęconemu programowi.

Wrzesień

- Promocja głosowania w sprawie wyboru projektów - zarówno na poszczególnych osiedlach, jak i na poziomie ogólnomiejskim.
- Głosowanie preferencyjne, poprzedzone prezentacjami każdego z projektów oraz dyskusją.

Październik

- Wpisanie do projektu budżetu na przyszły rok najwyższej ocenionych projektów.

Podsumowanie, czyli dlaczego warto w Łodzi wprowadzić budżet partycypacyjny

Wśród dużych polskich miast Łódź posiada obecnie najniższy poziom kapitału społecznego, szczególnie w zakresie poziomu aktywności i partycypacji społecznej mieszkańców. Wyzwaniem, przed jakim stoimy, jest zatem zbudowanie platformy zaangażowania i współuczestnictwa społecznego w Łodzi tak, aby obywatele czuli się współodpowiedzialni za jego los – słowa te są niczym innym, jak dosłownym zapisem projektu „Strategii zintegrowanego rozwoju Łodzi 2020+”, dokumentu, definiującego długookresowe wyzwania dla Miasta i priorytety w jego rozwoju, opublikowanego 5 grudnia 2011 r.¹

Diagnoza przeprowadzona na potrzeby strategii 2020+ wskazuje, iż spośród analizowanych miast, mieszkańcy Łodzi są najmniej zaangażowani w sprawy swojego miasta². Wyraźnie dostrzegalna jest krytyczna ocena społeczności Łodzi odnośnie jakości lokalnej polityki. Mieszkańcy nie angażują się w życie obywatelskie w mieście, nie postrzegają miasta w kategorii dobra wspólnego³. Ta sama diagnoza pokazuje, że Łódź należy także do grona miast z najwyższym udziałem długotrwanie bezrobotnych i najniższym przeciętnym miesięcznym wynagrodzeniem brutto. Zauważalnie niższa jakość życia w Łodzi w porównaniu

¹ *Strategia zintegrowanego rozwoju Łodzi 2020+*: <http://uml.lodz.pl/get.php?id=2770>

² Badania dotyczą porównania Łodzi z miastami konkurencyjnymi: Białymstokiem, Gdynią, Krakowem, Poznaniem, Rzeszowem, Warszawą i z Wrocławiem.

³ Pełna treść diagnozy: www.uml.lodz.pl/get.php?id=2771

do innych polskich miast podobnej wielkości, utrwalające się w mieście obszary gett dziedziczonej biedy i wykluczenia, to kolejny wniosek, jaki płynie z diagnozy.

Patrząc na poziom kryzysu, jaki dotyczy kapitału społecznego w naszym mieście, powinniśmy być świadomi, że pisząc w strategii miasta o partycypacji społecznej musimy zrobić na tym polu coś znacznie więcej niż minimum, coś więcej niż tylko działania sporadyczne, czy organizowane zrywami konsultacje społeczne. Potrzebny jest nie tylko działający sprawnie i efektywnie mechanizm, zapewniający wpływ mieszkańców i rozwój relacji między nimi, ale przede wszystkim coś stałego, regularnego, ogarniającego swym zasięgiem całe miasto. Tylko wtedy możemy myśleć o odwróceniu negatywnych zjawisk społecznych, których zmiana jest zawsze procesem długotrwałym.

Budżet partycypacyjny mógłby więc idealnie wpisać się w potrzeby naszego miasta. Patrząc na skalę problemów z jakim boryka się Łódź, wydaje się, że wprowadzenie budżetu partycypacyjnego w Łodzi nie powinno ograniczyć jedynie od osiedli, a sięgać znacznie dalej. Osiedla mogą być doskonałym polem do integracji sąsiedzkiej, budowania wspólnoty lokalnej, wyboru inwestycji niskiej rangi, być miejscem pierwszego zetknięcia się budżetem partycypacyjnym. Mogą pełnić niebagatelną rolę w rozumieniu pojęcia dobra wspólnego wśród mieszkańców. Ale docelowo warto rozważyć również bezpośredni udział obywateli w decydowaniu o inwestycjach ogólnomiejskich, gdyż warto, by mieszkańcy mieli zasadniczy głos również na temat projektów wyraźnie wpływających na kształt całego miasta. Przy takim rozwiązaniu istniałaby po prostu większa szansa na szybszą poprawę jakości życia w Łodzi, której wzrost jest wyraźnie dostrzegalny w wielu miastach, które zdecydowały się na budżet partycypacyjny.

W takim układzie warto również rozważyć powiązanie całego procesu z corocznie prowadzonymi konsultacjami społecznymi budżetu miasta, które na mocy regulaminu konsultacji społecznych są w mieście obowiązkowe. Stworzenie odpowiedniej metodologii dla corocznych konsultacji budżetu może przecież zbiegać się z wyznaczeniem zasad, za pośrednictwem których mieszkańcy mogliby w sposób wiążący dysponować częścią budżetu przeznaczanego na inwestycje (również te ponadlokalne).

Takie podejście jest pewną odpowiedzią na kolejne wnioski z diagnozy, a konkretnie rekomendację wyboru dla Łodzi strategii konkurencyjnej. W jej założeniach wskazuje się m.in. potrzebę obniżania kosztów, z uwagi na kurczący się stan finansów miasta. Budżet partycypacyjny mógłby się więc stać z pewnością narzędziem, mogącym zapewnić racjonalne wydatki. Jego wdrożenie wiązałoby się z wyborem tych projektów, które są najbardziej potrzebne mieszkańcom, umożliwiając jednocześnie „oszczędność” na pomysłach, które mieszkańcom odpowiadają w mniejszym stopniu. Pozwoliłby to efektywnie rozdysponować ograniczone zasoby miejskie.

Budżet partycypacyjny mógłby być też jednym z narzędzi prowadzących do redukcji enklaw biedy w Łodzi. Z jednej strony mógłby ułatwiać realizację

projektów na obszarach, gdzie są one najbardziej potrzebne, z drugiej strony prowadzić do upodmiotowienia obywateli i kształtować pozytywne wzorce postępowania mieszkańców. W ten sposób grupy dziś zmarginalizowane mogłyby włączać do głównego nurtu życia w mieście.

Budżet partycypacyjny, poza tym, iż doskonale wpisuje się w cele strategiczne miasta, może być również dla niego promocją. Może być bezpośrednim czynnikiem przyciągającym nie tylko zainteresowanie miast z całej Polski, ale i również wzbudzać duże zainteresowanie zagranicą, przyciągać gości z innych krajów (miasta z budżetem partycypacyjnym współpracują ze sobą), budować wizerunek Łodzi jako miasta przyjaznego mieszkańcom.

Budżet partycypacyjny to z pewnością duże wyzwanie, za którym kryje się długa droga do perfekcji. To również ogromny krok ku zmianie mentalności, zarówno w organach miasta, jak i wśród mieszkańców. Na pewno nie jest to cudowne lekarstwo, które od zaraz jest w stanie przynieść oczekiwane efekty. To proces wymagający dużej cierpliwości i żmudnej pracy na rzecz zmian. To proces, który obarczony jest pewnym ryzykiem. Pytanie tylko, czy z perspektywy sytuacji, w której znalazła się Łódź, nie warto takiego ryzyka podjąć?

Załącznik nr 1

Zasady spotkań konsultacyjnych w ramach projektu „Głos Łodzian się liczy”

Rozdział I – Informacje ogólne

1. Na terenie osiedla w okresie wrzesień - listopad 2011 r. przeprowadzone zostaną cztery spotkania konsultacyjne z mieszkańcami.
2. W wyniku spotkań konsultacyjnych mieszkańcy wybiorą projekt inwestycyjny, który zostanie zgłoszony do realizacji na danym osiedlu.
3. Konsultacje realizowane są w ramach projektu „Głos Łodzian się liczy”, którego realizatorem jest Centrum Promocji I Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich OPUS.
4. Partnerem przy realizacji projektu jest i Urząd Miasta Łodzi.
5. Projekt finansowany jest ze Środków Fundacji im. Stefana Batorego.
6. Patronat nad projektem objęła Prezydent Miasta Łodzi Hanna Zdanowska.

Rozdział II – Przebieg konsultacji

1. Spotkania konsultacyjne składać się będą z czterech trzygodzinnych spotkań z mieszkańcami osiedla.
2. Spotkania konsultacyjne odbywać się będą w dniach: od godz, w przy ul.
3. Pierwsze spotkanie ma na celu zdiagnozowanie problemów osiedla, drugie określenie możliwych rozwiązań problemów, trzecie opracowanie pomysłów na projekty przez mieszkańców.
4. Podczas czwartego spotkania mieszkańcy przedstawią kilkuminutowe prezentacje swoich projektów, a później dokonają wyboru najważniejszych z nich.
5. Wybór projektów dokonany zostanie metodą głosowania preferencyjnego, gdzie mieszkańców będzie mógł na liście do głosowania uszeregować projekty przyznając im określoną wysokość punktów w zależności od swojego uznania.

6. Wynikiem głosowania będzie lista projektów, uszeregowanych w kolejności uzyskanych przez nie punktów.
 - a) Pierwszy projekt na liście przeznaczony zostanie do sfinansowania.
 - b) Kolejne projekty na liście będą mogły być sfinansowane tylko w przypadku dostępności wyznaczonych na ten cel środków.
 - c) Lista z propozycjami wszystkich projektów zostanie przekazana do rady osiedla z rekomendacją uwzględniania tych pomysłów w przyszłości.
7. Wynik głosowania mieszkańców jest wiążący radę osiedla.
8. Głosy zliczane będą przez komisję złożoną z przedstawicieli/ek realizatorów projektu i rady osiedla.
9. Szacunkowy koszt jednego projektu poddanego pod głosowanie nie może być wyższy niż wyznaczone na cel projektu środki z budżetu rady osiedla (tzw. Obywatelskiego Budżetu Osiedlowego) w wysokości zł.
10. Projekty zgłaszane przez mieszkańców dotyczyć mogą terenów będących w granicach osiedla i stanowiących mienie miasta.

Rozdział III – Uczestnictwo w konsultacjach i zgłaszanie projektów

1. Udział w konsultacjach może wziąć każdy mieszkaniec osiedla. W głosowaniu uczestniczyć będą mogli mieszkańcy, którzy ukończyli 16 lat.
2. Mieszkańcy mogą włączać się w spotkania konsultacyjne na każdym etapie ich realizacji.
3. Uczestnicy pracują według zasad wskazanych przez prowadzących spotkania konsultacyjne.
4. Uczestnicy spotkań konsultacyjnych zobowiązani są do odnotowywania swego uczestnictwa na liście obecności.
5. Uczestniczący w głosowaniu będą zobowiązani do przedstawienia dokumentu potwierdzającego zamieszkanie na terenie osiedla lub do podpisania oświadczenia o zamieszkiwaniu na terenie osiedla.
6. Projekty mieszkańców mogą być zgłoszone tylko na formularzu udostępnionym przez realizatorów projektu, zgodnie z załączonymi do formularza zasadami jego wypełnienia.
7. Projekty zgłaszać można najpóźniej na zakończenie 3 spotkania.
8. Przynajmniej 1 przedstawiciel/ka danego projektu obowiązkowo musi wziąć udział w 3 i 4 spotkaniu konsultacyjnym. Brak uczestnictwa przedstawiciela/ki danego projektu na spotkaniach będzie skutkowało odrzuceniem projektu.

Rozdział IV – Finansowanie i realizacja projektu mieszkańców

1. Projekt, o którym mowa w Rozdziale II pkt.6 zostanie sfinansowany z środków przysługujących radzie osiedla z budżetu miasta Łodzi (wyznaczonych przez radę osiedla jako Obywatelski Budżet Osiedlowy).
2. Wniosek o realizację projektu zostanie złożony przez Radę Osiedla w formie uchwały w Delegaturze Urzędu Miasta Łodzi w pierwszym kwartale 2012 r.
3. Projekt zostanie zrealizowany w drugiej połowie roku 2012 r. przez Urząd Miasta Łodzi.

Rozdział V – Wyniki i informacje o konsultacjach

1. Wyniki głosowania zamieszczone zostaną w formie elektronicznej na stronie www.gloslodzian.pl oraz w formie ogłoszenia w siedzibie rady osiedla, najpóźniej 7 dni po zakończeniu ostatniego spotkania konsultacyjnego
2. Sprawozdanie z przebiegu spotkań konsultacyjnych zamieszczone będzie do 30 dni po zakończeniu ostatniego spotkania konsultacyjnego.
3. Wszelkie informacje o spotkaniach konsultacyjnych udostępniane są na stronie www.gloslodzian.pl
4. Bliższe informacje o konsultacjach można uzyskać poprzez kontakt z realizatorem projektu bądź Radą Osiedla

Załącznik nr 2

Regulamin współpracy w ramach projektu „Głos łodzian się liczy”

pomiędzy:

Centrum Promocji i Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich „OPUS” (numer KRS: 000005728, REGON: 472235507) zwanym dalej *Realizatorem Projektu* a Radą Osiedla zwaną dalej *Uczestnikiem Projektu*

§ 1

Regulamin współpracy określa zasady i warunki współpracy w ramach projektu „Głos łodzian się liczy”, zwanym w dalszej części *Projektem*.

§ 2

W ramach Projektu na terenie osiedla w okresie kwiecień - październik 2011 r przeprowadzone zostaną przez *Realizatora Projektu* i *Uczestnika Projektu* cztery spotkania konsultacyjne z mieszkańcami.

Spotkania konsultacyjne dotyczyć będą wypracowania, z udziałem mieszkańców osiedla. , pomysłów na drobne projekty inwestycyjno-remontowe oraz kulturalne.

Spotkania konsultacyjne dotyczyć będą planowania projektów, **które będą realizowane w obszarze** osiedla na terenach i w obiektach stanowiących mienie Miasta Łodzi nie obciążone na rzecz osób trzecich.

§ 3

W związku z realizacją spotkań konsultacyjnych o których mowa w § 2 Uczestnik Projektu zobowiązuje się do:

1. wyznaczenia **Obywatelskiego Budżetu Osiedlowego** - czyli określonej wysokości środków finansowych przyznanych osiedlu w budżecie Miasta Łodzi na 2012 r., z których sfinansowane zostaną projekty wypracowane i **wyłonione** przez mieszkańców osiedla podczas spotkań konsultacyjnych. **Obywatelski Budżet Osiedlowy** stanowić może do 100% środków finansowych przyznanych osiedlu wg tzw. algorytmu, a także do 50% środków finansowych na realizację zadań statutowych, które zostaną ujęte w budżecie osiedla na rok 2012r, przy czym za tzw. algorytm rozumiemy środki,

o których mowa w § 5 pkt. 1 uchwały Nr XLVI/830/05 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 13 kwietnia 2005 r. w sprawie zasad przyznawania środków finansowych na realizację zadań inwestycyjnych lub remontowych zgłoszonych przez jednostki pomocnicze Miasta, zmienionej uchwałami Rady Miejskiej w Łodzi: Nr XX/396/07 z dnia 25 października 2007 r., Nr LXXXV/1492/10 z dnia 28 kwietnia 2010 r. i Nr VIII/106/11 z dnia 23 lutego 2011 r. i uchwały nr LXV/650/97 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 17 lipca 1997 r., a za środki przekazywane na realizację zadań statutowych rozumiemy środki przekazane zgodnie z uchwałą nr LXV/650/97 z dnia 17 lipca 1997 r.

2. zarezerwowania odpowiedniego miejsca w obrębie osiedla, na terenie którego przeprowadzone zostaną 4 spotkania konsultacyjne z mieszkańcami;
3. przeprowadzenia kampanii promującej spotkania konsultacyjne na swoim osiedlu, rozumianej jako dystrybucję ulotek i plakatów wśród mieszkańców osiedla, która powinna trwać min. 14 dni przed rozpoczęciem konsultacji społecznych;
4. zawnioskowania (w roku 2012) o realizację projektów wybranych przez mieszkańców osiedla podczas spotkań konsultacyjnych;
5. kontaktu z *Realizatorem Projektu* za pośrednictwem osoby lub osób wyznaczonych do współpracy w ramach *Projektu*.

§ 4

Zgodnie z treścią § 3 pkt. 3 *Uczestnik Projektu* decyduje się wyznaczyć **Obywatelski Budżet Osiedlowy** w wysokości z czego kwotę stanowić będą środki z algorytmu, a kwotę w wysokości z środki przeznaczone na realizację zadań statutowych.

§ 5

W związku z realizacją spotkań konsultacyjnych o których mowa w § 2 *Realizator Projektu* zobowiązuje się do:

1. opracowania harmonogramu spotkań konsultacyjnych i jego zasad oraz upublicznienia go na 14 dni przed rozpoczęciem spotkań na stronie www.gloslodzian.pl;
2. opracowania metod pracy w trakcie spotkań konsultacyjnych;
3. przeprowadzenia kampanii promującej spotkania konsultacyjne, poprzez promocję spotkań konsultacyjnych na stronach internetowych i serwisach społecznościowych oraz stały kontakt z mediami;
4. zapewnienia i opłacenia niezależnych ekspertów prowadzących spotkania konsultacyjne z mieszkańcami;

5. opłacania kosztów wydruku ulotek oraz plakatów zapraszających na spotkania konsultacyjne z mieszkańcami, oraz minicatering przewidzianego dla uczestników konsultacji;
6. przygotowania materiałów dla uczestników spotkań konsultacyjnych;
7. dokumentowania przebiegu spotkań konsultacyjnych oraz upublicznienie wyników spotkań konsultacyjnych na stronie internetowej www.gloslodzian.pl.

§ 6

Zadania określone w § 2, § 3 i § 5 realizowane będą w okresie od kwietnia do października 2011 r.

§ 7

Uczestnik Projektu wyznaczy osobę odpowiedzialną za współpracę *Realizatorem Projektu*.

§ 8

Świadczenia między *Uczestnikiem Projektu* a *Realizatorem Projektu* wymienione w § 3 oraz w § 5 realizowane są nieodpłatnie.

§ 9

Wszelkie zmiany i uzupełnienia niniejszego Regulaminu współpracy wymagają zgody stron oraz formy pisemnej pod rygorem nieważności.

Załącznik nr 3

Formularz projektu dla mieszkańców

1. Tytuł projektu

.....

2. Lokalizacja, miejsce realizacji projektu

(wskaz ulicę, numer posesji/kwartał ulic)

.....

3. Problem

(Napisz na jaki problem odpowiada projekt i w jaki sposób go rozwiązuje. Wskaż jak rozwiązywanie problemu wpłynie na życie mieszkańców - max 100 wyrazów)

4. Krótki opis inwestycji

(Napisz co dokładnie zostanie wykonane i w jakim celu. Wskaż dokładną ilość obiektów, które powstaną lub zostaną wyremontowane oraz inne działania związane z realizacją projektu - max 180 wyrazów)

5. Zastosowanie projektu

(Komu będzie służył projekt? kto skorzysta na inwestycji? uwzględnij specyficzne potrzeby różnych grup mieszkańców - max 100 wyrazów)

--

6. Szacunkowy kosztorys

(Uwzględnij wszystkie składowe projektu - np. materiał, robocizna, drobna architektura. Dopasuj do każdej składowej odpowiedni koszt i zsumuj)

Składowa projektu	Koszt
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
2.	

7. Kontakt do przedstawicieli/ek projektu (e-mail, tel.)

Imię i Nazwisko	Kontakt

8. Spis rekomendacji (jeśli dotyczy):

1.
2.

Zasady wypełniania formularza i zgłaszania projektów

1. Formularz projektu służy do zgłoszenia projektu mieszkańców na inwestycję osiedlową finansowaną ze środków osiedla wydzielonych z budżetu miasta w ramach projektu „Głos Łodzian się liczy”.
2. Wymagane jest wypełnienie wszystkich punktów w formularzu. Formularze niekompletne zostaną uznane za nie spełniające kryteriów formalnych, co spowoduje odrzucenie projektu.
3. Za „problem”, o którym mowa w pkt. 2 formularza uważa się jeden z pięciu problemów wybranych przez mieszkańców jako najważniejsze podczas pierwszego spotkania konsultacyjnego. Wybór innego problemu decydować będzie o odrzuceniu projektu.
4. Formularz wniosku może zostać wypełniony w trakcie spotkań konsultacyjnych (w odpowiednio wyznaczonym w tym celu czasie) lub pomiędzy spotkaniami.
5. Nad jednym projektem pracować może dowolna ilość mieszkańców osiedla.
6. Do formularza wniosku mogą zostać dodane załączniki, które będą dokumentacją obecnego problemu bądź będą stanowić wskazówki do sposobu wykonania projektu (np. zdjęcia, rysunki, rekomendacje dla wykonawców).

Istotne zapisy dotyczące zasad zgłaszania projektów zawarte w zasadach spotkań konsultacyjnych:*Rozdział III*

1. Projekty mieszkańców mogą być zgłoszone tylko na formularzu udostępnionym przez realizatorów projektu, zgodnie z załączonymi do formularza zasadami jego wypełnienia.
2. Projekty zgłaszać można najpóźniej na zakończenie 3 spotkania.
3. Przynajmniej 1 przedstawiciel/ka danego projektu obowiązkowo musi wziąć udział w 3 i 4 spotkaniu konsultacyjnym. Brak uczestnictwa przedstawiciela/ki danego projektu na spotkaniach będzie skutkowało odrzuceniem projektu.

Załącznik nr 4

Ulotka zapraszająca mieszkańców

Rada Osiedla

Zdrowie - Mania

oraz Centrum Promocji i Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich OPUS zapraszają na spotkania konsultacyjne.

Co roku Rada Osiedla dysponuje środkami z budżetu miasta pochodzącymi również z Twojej kieszeni.

W tym roku zdecydowała się przeznaczyć _____ tys. zł na projekt,

który wybiorą mieszkańcy. Masz szansę wziąć udział w niecodziennym przedsięwzięciu i zdecydować na co przeznaczone będą Twoje pieniądze!

Zapraszamy na cykl 4 spotkań z mieszkańcami, które odbędą się w Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 7, **ul. Minerska 1/3** w Łodzi **o godz. 17.**, w dniach:

**10.05.11 (wtorek), 24.05.11 (wtorek),
07.06.11 (wtorek), 21.06.11 (wtorek)**

Podczas spotkań będziesz rozmawiać z innymi na temat problemów swojego osiedla, zgłaszać pomysły na ich rozwiązanie. Propozycje projektów, które otrzymają największe poparcie mieszkańców zostaną sfinansowane z budżetu osiedla.

Kto może uczestniczyć?

Jeśli dostałeś to zaproszenie znaczy, że spotkanie dotyczy Twojego osiedla, czyli również Ciebie.

Jaką wiedzę musisz posiadać?

Wiedzę na temat osiedla. Jeśli jesteś jego mieszkańcem, właśnie Ciebie potrzebujemy! Chęć udziału w spotkaniach można zgłaszać w siedzibie...

Załącznik nr 5

Zasady Głosowania

Jak głosujemy?

1. Posłuchaj prezentacji projektów przedstawionych przez mieszkańców.
2. Po prezentacji, zadaj pytanie autorom/kom projektu jeśli coś jest dla Ciebie niejasne.
3. Zastanów się jaki projekt będzie najbardziej potrzebny społeczności, w której mieszkasz.
4. Na karcie do głosowanie przydziel projektom punkty od 3 do 1, gdzie 3 punkty przydziel projektowi, którego popierasz najbardziej, 2 punkty projektowi, którego popierasz w drugiej kolejności a 1 punkt, projektowi który stawiasz na trzecim miejscu. Puste miejsce zostaw przy projekcie, którego popierasz najmniej, bądź uważasz go za niepotrzebny do realizacji.
5. Możesz tylko raz wybrać każdą z preferencji.
6. Aby twój głos był ważny musisz rozdysponować wszystkie posiadane przez Ciebie punkty.
7. Nie możesz punktować dwa razy tego samego projektu.
8. Nie możesz dodawać punktów z sobą.
9. Wypełniona kartę wyboru przekaz komisji liczącej głosy.
10. Wynikiem głosowania będzie lista projektów, uszeregowanych w kolejności
11. uzyskanych przez nie punktów.
12. Projekt, który uzyska największą liczbę punktów przeznaczony zostanie do realizacji.

**Pamiętaj! Decyzję podejmujesz indywidualnie.
Nie sugeruj się tym, co wybierają inni.**

Przykładowy głos

☐	Projekt nr 1
<input type="checkbox" value="1"/>	Projekt nr 2
<input type="checkbox" value="3"/>	Projekt nr 3
☐	Projekt nr 4
<input type="checkbox" value="2"/>	Projekt nr 5

Załącznik nr 6

Karta do Głosowania

Pieczęć	Nr karty
---------	----------

KARTA DO GŁOSOWANIA

Proszę przydzielić punkty 2, 1, 0 poniżej wymienionym projektom, gdzie **2 punkty oznaczają największe poparcie** dla projektu, a **0 punktów najmniejsze**. Aby głos był ważny proszę rozdysponować wszystkie punkty.

Podwórko wielu pokoleń

Rowerowa rewolucja

Rewitalizacja północnej części Parku im. Matejki

Załącznik nr 7

Oświadczenie o zamieszkaniu na terenie osiedla

OŚWIADCZENIE

Ja, (imię i nazwisko) oświadczam, że mieszkam na terenie osiedla przy ul nr

Deklaruję, że zostałem/zostałam uprzedzony/a o odpowiedzialności karnej z art. 233 Kodeksu Karnego za składanie oświadczeń niezgodnych z prawdą.

Data i czytelny podpis

.....

Załącznik nr 8

Ankieta ewaluacyjna dla mieszkańców

1. Czy uważa Pan/Pani, że mieszkańcy powinni mieć wpływ na decyzje o wydatkowaniu środków z budżetu:

osiedla	TAK	NIE
miasta	TAK	NIE

2. Czy przed udziałem w projekcie spotkał/a się Pan/Pani z pojęciem budżet partycypacyjny lub budżet obywatelski?

TAK NIE

3. Jak ogólnie ocenia Pan/Pani działania w ramach projektu „Głos łodzian się liczy”?

bardzo dobrze dobrze tak sobie źle bardzo źle

Co było ich mocnym punktem?

.....
.....

Co należałoby zmienić?

.....
.....
.....

Czy jest coś, czego zabrakło Panu/Pani w projekcie?

.....
.....
.....

4. Skąd dowiedział/a się Pan/Pani o projekcie „Głos łodzian się liczy”?

z ulotki
ze strony internetowej
z mediów lokalnych
od mieszkańców osiedla
z innych źródeł/ jakich?

.....
.....
.....

5. Jak ocenia Pan/Pani organizację pracy na spotkaniach:

Co było pomocne?

.....
.....
.....

Co przeszkadzało Pani/Panu podczas pracy?

.....
.....
.....

6. W ilu spotkaniach na osiedlu Pan/Pani uczestniczył/a?

w jednym w dwóch w trzech w czterech

7. Czy wzięłyby Pan/wzięłyby Pani ponownie udział w spotkaniach, gdzie głos mieszkańców bezpośrednio decydowałby o dofinansowaniu inwestycji na Pana/Pani osiedlu?

TAK NIE

8. Miejsce na dodatkowe uwagi, pomysły i sugestie

.....
.....
.....

9. Płeć

Kobieta Mężczyzna

10. Wiek

16-25 lat 25-40 lat 40-60 lat 60+

11. Wykształcenie

Podstawowe Średnie Zawodowe Wyższe

Załącznik nr 9

Formularz weryfikacji projektów

Tytuł projektu:

Osoba reprezentująca grupę inicjatywną
(imię i nazwisko, telefon i email kontaktowy):

.....

I. Punkty od 1 do 3 wypełnia/ją jednostka/i organizacyjna/e Urzędu Miasta Łodzi władająca/e danym obszarem.

1. Zgodność inwestycji z prawem lokalnym, w tym planem zagospodarowania przestrzeni, (jeśli takowy dla wskazanego terenu istnieje)

- projekt jest zgodny z prawem lokalnym
- projekt jest niezgodny z prawem lokalnym

Uzasadnienie (tylko w przypadku niezgodności)

Proszę wskazać, jakie elementy / czynniki powodują niezgodność projektu z prawem lokalnym oraz wskazać ewentualne alternatywne rozwiązania i możliwości zmian w projekcie konieczne do spełnienia wymogów prawa.

.....
.....

Podpis osoby decyzyjnej i pieczęć jednostki organizacyjnej władającej terenem
działki wskazanej dla inwestycji/remontu

.....
.....

2. Potwierdzenie własności terenu

- Właścicielem terenu jest Gmina Miasto Łódź i teren nie jest przeznaczony
 - na sprzedaż bądź
 - pod dzierżawę.
- Właścicielem terenu jest Gmina Miasto Łódź i teren jest przeznaczony
 - na sprzedaż bądź
 - pod dzierżawę
- Teren nie jest własnością gminy

W przypadku przeznaczenia terenu na sprzedaż bądź pod dzierżawę oraz braku władania gminy nad wskazanym terenem, prosimy o wskazanie alternatywnych działek na terenie osiedla, gdzie możliwa jest realizacja proponowanej inwestycji (o ile inna lokalizacja z uwagi na charakter inwestycji jest możliwa).

.....
.....
.....

Podpis osoby decyzyjnej i pieczęć jednostki organizacyjnej władającej terenem działki wskazanej dla inwestycji/remontu

.....
.....

3. Istnienie innych przeciwwskazań w zakresie proponowanej do realizacji inwestycji

Proszę wskazać ewentualne inne przeciwwskazania (jeśli takowe istnieją) w zakresie proponowanej do realizacji inwestycji. Proszę wskazać podstawę prawną, z których wynikają przeciwwskazania i wskazać ewentualne rozwiązania alternatywne celem rozwiązania problemu niezgodności.

.....
.....
.....

Podpis osoby decyzyjnej i pieczęć jednostki organizacyjnej władającej terenem działki wskazanej dla inwestycji/remontu

.....

II. Punkty do weryfikacji przez wydział merytoryczny Urzędu Miasta Łodzi, który docelowo będzie odpowiedzialny za realizację inwestycji

4. Wymagania techniczne - czy realizacja tej inwestycji/ remontu wymaga dodatkowych zezwoleń, prac przygotowawczych, projektu wykonalności inwestycji, itp.:

- Nie
- Tak. Proszę wymienić poniżej jakich:

.....
.....

5. Czy proponowana inwestycja/ remont jest już przewidziany w planach inwestycyjnych miasta:

- Nie
- Tak. Proszę wymienić w jakich i w jakiej perspektywie czasowej inwestycja będzie zrealizowana:

.....

6. Czy kosztorys przedstawionego projektu jest poprawny/przeszacowany/ niedoszacowany

- kosztorys projektu jest oszacowany poprawnie
- kosztorys jest zaniżony - proszę wskazać niedoszacowane pozycje kosztorysu wraz z poprawną ich wartością

.....

.....

- kosztorys jest zawyżony - proszę wskazać przeszacowane pozycje kosztorysu wraz z poprawną ich wartością

.....

.....

Dotyczy pkt. od 4 do pkt. 6.: Podpis osoby decyzyjnej i pieczęć jednostki organizacyjnej odpowiedzialnej za ewentualną realizację danej inwestycji / remontu

.....

.....

Załącznik nr 10

Konspekt spotkań w ramach projektu „Głos todzian się liczy”

SPOTKANIE 1

CELE SPOTKANIA

- wprowadzenie uczestników w tematykę spotkań: cel, przebieg, zasady, podkreślenie roli mieszkańców w procesie,
- zebranie i uporządkowanie problemów i potrzeb mieszkańców w odniesieniu do miejsca zamieszkania - osiedla,
- wybór najpilniejszych problemów do rozwiązania, które mogłyby być objęte finansowaniem ze środków rady osiedla.

PRZEBIEG SPOTKANIA

ZAGADNIENIE/ OBSZAR / TREŚĆ	ĆWICZENIA/ OPIS METODY / ZADANIA DO WYKONANIA NA SALI	CZAS	UWAGI ORAZ POTRZEBNE MATERIAŁY
Wprowadzenie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Przedstawienie się osoby prowadzącej (OP) – podkreślenie zasady bezstronności, wytłumaczenie roli moderatora ▪ Przedstawienie celu i przebiegu (harmonogramu) całego cyklu konsultacyjnego – rozdanie regulaminu konsultacji. ▪ Omówienie odpowiedzialności, jaka spoczywa na każdej stronie projektu (mieszkańcy, radni osiedla, radni miejscy/ urząd miasta, OPUS). ▪ Przedstawienie czym jest budżet osiedla i dlaczego mieszkańcy mają prawo bezpośredniego decydować o jego wydatkowaniu i wyborze projektów. Podkreślenie roli mieszkańców. ▪ Przedstawienie celu i przebiegu pierwszego spotkania. ▪ Przedstawienie się uczestników. ▪ Stworzenie „zasad pracy” obowiązujących w trakcie wszystkich spotkań + wyznaczenie osoby do notowania przebiegu ustaleń ze spotkań. 	40 min.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Regulamin przebiegu konsultacji – po jednym egzemplarzu dla każdej osoby. ▪ Plakietki samoprzylepne na imiona uczestników. ▪ Flipchart + różnokolorowe markery, kredki.
Zebranie problemów i potrzeb mieszkańców	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wprowadzenie do ćwiczenia – generowanie pomysłów, wskazywanie braków na osiedlu. 		

Praca z mapą	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Praca w podgrupach, maks. 6-osobowych. Każda podgrupa otrzymuje jeden duży arkusz z mapą osiedla i jej głównymi ulicami (mapa zawiera granicę osiedla oraz zaznaczony kolorem obszar, na którym inwestować może rada osiedla). Zadaniem każdej osoby w podgrupie jest zastanowienie się, przedyskutowanie z innymi osobami i zaznaczenie na mapie: <ol style="list-style-type: none"> a) miejsc niebezpiecznych i nieprzyjaznych, b) miejsc brzydkich, nieładnych, c) miejsc, które mają potencjał, ale są zaniedbane lub/i nie spełniają swojej roli, d) miejsc, gdzie chciałabym/ chciałbym spędzać czas wolny na moim osiedlu, ▪ Oprócz zaznaczania miejsc określonym kolorem – osoby na kartach post-it zapisują komentarze do mapy, czyli np. miejsce niebezpieczne na mapie zaznaczy kolorem czerwonym. Na kartce post-it, przyklejonej obok mapy, napisze, na czym polega problem z tym miejscem. ▪ Przedstawiciel każdej podgrupy prezentuje wyniki pracy na forum – osoby z sali mogą zadać krótkie pytania wyjaśniające. W trakcie dyskusji prowadzący zapisuje zgłoszone problemy i potrzeby. 	<p>40 min.</p> <p>50 min. (każda podgrupa – 10 min na prezentację, średnio 5 grup)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Duży arkusz papieru z mapą osiedla i głównymi ulicami ▪ Legenda do zaznaczania na mapie z informacją, jakim kolorem powinno zaznaczyć się każdą kategorię problemów ▪ Kartki post-it
Podsumowanie zebranych problemów i potrzeb	<ul style="list-style-type: none"> ▪ OP porządkuje zgłoszone problemy i potrzeby podporządkowując im określone kategorie (np. bezpieczeństwo, potencjał). Wychwytuje te, które są poza możliwościami rady osiedla. Efektem spotkania jest lista/tabela z problemami osiedla. ▪ Dyskusja podsumowująca. OP pyta o najczęściej pojawiające się problemy w różnych kategoriach, najczęściej wskazywane przez mieszkańców zagadnienia itp. 	30 min.	
Wybór najbardziej "palących" tematów	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Każda osoba otrzymuje 3 kropki do zaznaczenia najważniejszych – w jej opinii – problemów osiedla. Kropki rozdziela na flipczarcie zawierającym tabelę/listę problemów. Może rozdzielić te kropki na trzy różne zagadnienia, ale równie dobrze może przeznaczyć wszystkie 3 kropki na jedno konkretne zagadnienie. Pierwsze 5 zagadnień, które otrzyma największą ilość kropek, będzie rozwijane na kolejnych spotkaniach w projekty, przeznaczone do dofinansowania. ▪ OP podlicza ilość kropek i przedstawia wyniki – w wyniku dyskusji i po policzeniu głosów wybranych zostało do dalszej pracy 5 problemów/ potrzeb. 	15 min.	Markery flipczarty

ZAŁĄCZNIKI

<p>Podsumowanie i zakończenie spotkania</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ OP przypomina, jakie ustalenia wyniknęły z dzisiejszego spotkania, co będzie się działo na kolejnym spotkaniu i pomiędzy nimi. Podkreśla, że dla spójności procesu ważne będzie uczestnictwo tych samych osób we wszystkich spotkaniach. Zachęca do przyprowadzenia innych mieszkańców osiedla na kolejne spotkanie. 	<p>15 min.</p>	
---	--	----------------	--

Po pierwszym warsztacie, na stronie internetowej zamieszczana jest lista problemów zgłoszonych przez mieszkańców wraz z ich rankingiem.

SPOTKANIE 2

CELE SPOTKANIA

- opracowanie wstępnych pomysłów na projekty.

PRZEBIEG SPOTKANIA

ZAGADNIENIE / OBSZAR / TREŚĆ	ĆWICZENIA / OPIS METODY / ZADANIA DO WYKONANIA NA SALI	CZAS	UWAGI ORAZ POTRZEBNE MATERIAŁY
Wprowadzenie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Przywitanie. ▪ Przypomnienie roli moderatora i zasad pracy. ▪ Przypominamy co wydarzyło się na poprzednim warsztacie, do którego momentu doszliśmy, prezentujemy wyniki policzonych głosów – problemów. 	ok. 20–30 min.	Materiały z poprzedniego spotkania: plansze, flipczarty, mapy osiedla
Problemy mojego osiedla	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prowadzący prosi mieszkańców o przedstawienie pięciu problemów, które uznane zostały za najpilniejsze. ▪ Mieszkańcy otrzymują do ręki, wydrukowane, wszystkie zgłoszone problemy z poprzedniego spotkania. 	ok. 30 min.	Kartki A4 z wydrukowanymi problemami zgłoszonymi przez mieszkańców
Jak może być? – czyli cele naszych działań	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Podział na kilkusobowe zespoły. ▪ Przed spotkaniem, na ścianie zawieszamy, w różnych miejscach Sali, wybrane przez grupę problemy – osoby siadają przy problemie, nad którym chcą pracować (istnieje możliwość przechodzenia od grupy do grupy). ▪ Uczestnicy generują dużą ilość pomysłów na rozwiązanie problemu i spisują je na flipczarcie. Na tym etapie nie zastanawiamy się nad wykonalnością pomysłu – jest to „burza mózgów”. Uczestnicy mogą dowolnie zmieniać grupy i pracować nad różnymi problemami. Ważne, by każdy choć na chwilę „zajrzał” do każdej grupy i coś dopisał. 	30–40 min.	Plansze, papier flipczartowy, markery. Kolorowe kartki A4 lub A3 i każdy kolor do innego projektu (np. zielony kolor to niebezpieczny skwerek X)
Po burzy mózgów	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mieszkańcy prezentują wyniki pomysłów na forum. Jest także czas na pytania z sali. ▪ Uczestnicy łączą się ponownie w zespoły (lub w pojedynkę), decydując się nad wyborem konkretnego pomysłu, nad którym chcą pracować. Mogą dobrać inne pomysły, jako części składowe większego pomysłu (np. latarnia + wycięcie krzewów + ławki). ▪ Prowadzący prezentują formularz wniosku projektowego i tłumaczą zasady jego wypełnienia. 	30–40 min.	
Wstępne projekty	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mieszkańcy wypełniają formularz wstępnymi pomysłami. Zalecane, by mieszkańcy zostawili formularze do wstępnej weryfikacji po spotkaniu. 	30 min.	Formularz projektu
Zakończenie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Podsumowanie z informacją, co wydarzy się na kolejnym spotkaniu i między nimi. 	15 min.	

Drugi warsztat kończymy ze wstępnymi pomysłami na projekty. Między spotkaniami mieszkańcy mogą dopracowywać swoje pomysły (spotkać się), weryfikować budżet poszczególnych składowych projektów. Jednocześnie delegatura urzędu miasta sprawdza „możliwość” wykonania wstępnych pomysłów na danym obszarze.

SPOTKANIE 3

CELE SPOTKANIA

- dopracowanie i złożenie projektów,
- poznanie mocnych i słabych stron, szans i zagrożeń projektów.

PRZEBIEG SPOTKANIA

ZAGADNIENIE / OBSZAR / TREŚĆ	ĆWICZENIA/ OPIS METODY / ZADANIA DO WYKONANIA NA SALI	CZAS	UWAGI ORAZ POTRZEBNE MATERIAŁY
Wprowadzenie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Przywitanie. ▪ Przypomnienie tego, co dotychczas wydarzyło się w trakcie spotkań, przypomnienie zasad pracy. ▪ Przedstawiamy plan pracy podczas spotkania. ▪ Mieszkańcy prezentują projekty zakwalifikowane do tego etapu konsultacji. ▪ Prezentowane są wyniki wstępnej weryfikacji projektów przeprowadzonej przez przedstawicieli delegatury urzędu miasta. 	ok. 20–30 min.	Materiały z poprzedniego spotkania: plansze, flipczarty.
Dyskusje w grupach tematycznych (problemowych)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Podział na grupy. ▪ Mieszkańcy dopracowują swoje pomysły, kończą wypełnianie projektów. ▪ W grupach uczestnicy mają za zadanie opisać zaproponowany projekt w kategoriach ich mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń, jakie mogą pojawić się w związku z ich realizacją. 	ok. 1 godz.	Formularze projektów, papier do flipczartów, markery.
Prezentacja projektów na forum	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uczestnicy prezentują na forum mocne i słabe strony swoich projektów oraz szanse i zagrożenia związane z ich realizacją. Prezentacji towarzyszą pytania z sali. ▪ Mieszkańcy mają czas na zmiany w swoich projektach, które mogłyby się nasunąć w wyniku dyskusji. 	ok. 1 godz.	Papier do flipczartu, markery.
Zakończenie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mieszkańcy przekazują realizatorom programu gotowe projekty⁵³. ▪ OP przedstawia zasady głosowania, jakie obowiązywać będą na ostatnim spotkaniu i rozdaje regulamin głosowania uczestnikom. 	10 min.	Wydrukowane zasady głosowania – po jednym egzemplarzu dla każdej osoby

Po zakończeniu warsztatu, projekty są udostępniane na stronie internetowej tak, by każdy przed głosowaniem mógł się z nimi zapoznać.

¹ Takie rozwiązanie zastosowane było na trzech osiedlach. Dopiero na czwartym osiedlu (Śródmieście-Wschód) gotowe projekty zostały przekazane realizatorom projektu po zakończeniu trzeciego spotkania. Taki wariant wydaje się być najlepszym rozwiązaniem, gdyż zakłada czas na ostateczną weryfikację projektów przez pracowników urzędu miasta, zanim poddane zostaną pod głosowanie.

SPOTKANIE 4**CELE SPOTKANIA:**

- wybór projektu przeznaczonego do dofinansowania z budżetu osiedla.

PRZEBIEG SPOTKANIA

ZAGADNIENIE/ OBSZAR / TREŚĆ	ĆWICZENIA/ OPIS METODY / ZADANIA DO WYKONANIA NA SALI	CZAS	UWAGI ORAZ POTRZEBNE MATERIAŁY
Wprowadzenie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Przypomnienie tego co dotychczas wydarzyło się w trakcie spotkań, przypomnienie zasad pracy. ▪ Przedstawiamy plan pracy podczas spotkania. ▪ Przedstawienie zasad głosowania nad projektami. 	30 min.	
Prezentacja projektów	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Autorzy prezentują projekty na forum. Mieszkańcy mogą zadawać pytania dotyczące ich realizacji i zastosowania. Prowadzący zawsze zadaje prezentującym te same pytania – jak oszacowano budżet, a także, jakie grupy mieszkańców skorzystają z inwestycji (chyba, że pytania padły już wcześniej z sali). 	1 godz. (ok. 10–15 min. na każdy projekt)	Rzutnik multimedialny. Wydruki projektów zgłoszonych przez mieszkańców.
Głosowanie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rozdanie zasad głosowania. ▪ Weryfikacja miejsc zamieszkania uczestników, wydanie kart do głosowania oraz głosowanie. ▪ Rozdanie ankiet ewaluacyjnych. ▪ Liczenie głosów i prezentacja wyników głosowania. 	ok. 1 godz.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wydruki oświadczeń dekarujących zamieszkanie na danym osiedlu (dla osób nie posiadających w dowodzie osobistym adresu zamieszkania na osiedlu). ▪ Zasady głosowania – po jednym egzemplarzu dla każdej osoby. ▪ Ankiety ewaluacyjne – po jednym egzemplarzu dla każdej osoby.
Zakończenie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Podziękowanie mieszkańcom za aktywność i udział w projekcie. Przypomnienie, kiedy rozpocznie się realizacja zwycięskiego projektu. Zachęcenie do utrzymywania kontaktu z radą osiedla. 	10 min.	

Bibliografia

- Economist Intelligence Unit, *Democracy index 2010, A report*, London, 2011.
- CBOS, *Opinie o funkcjonowaniu demokracji w Polsce*, Warszawa, 2009.
- CBOS, *Przyczyny niskiej frekwencji w wyborach parlamentarnych i prezydenckich*, raport z badań, Warszawa 2005.
- CBOS, *Zaufanie społeczne*, Warszawa 2010.
- Empowerment Case Studies: Participatory Budgeting in Brazil*, http://siteresources.worldbank.org/INTEMPowerment/Resources/14657_Participatory-Budgeting-Brazil-web.pdf
- Indraszczyk Arkadiusz, *Demokracja bezpośrednia - mit czy realna możliwość*, Lublin, 2010.
- Giza-Poleszczuk Anna, Rogaczewska Maria, *Przestrzenie obywatelskie w Polsce - podaź i popyt*, Warszawa 2010, http://www.foresightobywatelski.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=181%3Aprzestrzenie-obywatelskie-w-polsce&catid=1%3Aartykuly&Itemid=5&showall=1
- Przewłocka Jadwiga, *Spoleczne zaangażowanie Polaków w 2010 roku: wolontariat, filantropia*, 1%, raport z badań, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2011.
- Michałowski Stanisław, *Demokracja bezpośrednia w samorządzie terytorialnym - formy i ich realizacja*, Lublin 2010
- Participatory Budgeting Unit, *Ten years on: The case of the participatory budgeting*, Manchester, 2010.
- Sieć SPLOT, PBS DGA, *Mój Samorząd*, raport z badań, Warszawa, 2009.
- Sintomer Y., Herzberg C., and Allegretti G., *Learning from the South: Participatory Budgeting Worldwide - an Invitation to Global Cooperation*, Dialog Global no. 25, Bonn, 2010.
- Sintomer Y., Herzberg C., Röcke C., *From Porto Alegre to Europe: Potentials and Limitations of Participatory Budgeting*, 2007.
- Theiss Maria, *System pozornie otwarty. O instytucjonalnych uwarunkowaniach lokalnej partycypacji politycznej w Polsce*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010.

Informacje o Centrum Promocji i Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich OPUS – realizatorze projektu „Głos łodzian się liczy”

Centrum Promocji i Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich OPUS jest stowarzyszeniem działającym na rzecz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w kraju i za granicą w oparciu o zasady dialogu, demokracji i pomocniczości. Naszą aktywność kierujemy do organizacji pozarządowych, instytucji publicznych i inicjatyw nieformalnych działających na rzecz zaspokajania potrzeb lokalnych. Inicjujemy, animujemy, wspieramy zmiany społeczne.

Centrum OPUS powstało w Łodzi, w czerwcu 1999 roku. Od tego czasu pomagamy mieszkańcom województwa łódzkiego świadomie działać z pożytkiem dla naszego społeczeństwa. Wskazujemy im drogę, inspirujemy i wspieramy w pracy dla dobra otoczenia.

Adres:

pl. Wolności 2 (lewa oficyna), 91-415 Łódź

tel. 42 231 31 01, 42 632 22 18

tel./fax 42 231 31 02

email: opus@opus.org.pl

Posiadamy także biura lokalne w Kutnie, Piotrkowie Trybunalskim, Sieradzu i Skierniewicach

Więcej informacji nt. naszej działalności
można znaleźć na stronie:

www.opus.org.pl

